

ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN UMUMİ SEBEP VE ÂMİLLERİ VE BUNLARLA MÜCADELE VASİTA VE ÇARELERİ

Dr. Naci ŞENSOY

İstanbul Üniversitesinden

1 — Suçlu çocuk meselesi zamanımızın en ıstırabâver bir meselesi olmakta devam etmektedir. En sıhhatli istatistikler gibi en basit ve kolay müşahedeler, bir taraftan çocuk suçluluğunun endişe verici nisbetler içinde arttığını, diğer taraftan vasatî suçluluk yaşının seri bir münhani halinde indiğini göstermektedir. Meselenin taşıdığı ehemmiyet, çocukları suç işlemeğe sevk eden umumî sebep ve âmiller üzerinde durmağı müstelzimidir.

Çocuğun niçin ve neden dolayı suç işlemekte olduğunu münferit ve muayyen bir sebep veya âmile irca etmek suretiyle tetkik ve izaha imkân yoktur; başka bir ifade ile, çocuk suçluluğunun sebebi şudur; bu sebep şu nisbette, bir başkası şu ölçüde çocuk suçluluğunda âmildir, denemez; çünkü çocuk suçluluğu çok çeşitli ve birbiriyle tedahül ve müstereken tesir icra eyleyen sebep ve âmillerin mütekabil tesirleri altında işlenmekte, adı geçen suçluluk mütenevvi faktörlerin hepsinden müteşekkil bir halita mahsulü bulunmaktadır; binaenaleyh, bu telâkkiye nazaran bilfarz ana babanın ölümü çocuk suçluluğunda % 20 nisbetinde müessir olmaktadır diye bir hüküm verilemez. Belçika Devlet müşahede enstitülerince toplanmış olan dokümanlar muvacehesinde, Dr. Burt'un tebarüz ettirdiği veçhile, her çocuk suçu, asgarî 9, 10 ifsat edici âmilin tesiri altında vukua gelmektedir (1).

2 — Çocukları suç işlemeğe sevkeden çeşitli faktörler bazıları tarafından maddî ve manevî veya fizik ve manevî, bazıları tarafından haricî ve dahilî nihayet bazıları tarafından da ferdî ve sosyal olmak üzere hep ve daima iki büyük esasa irca edilerek mütalâa olunur. Birbirine yakın mânaları taşıyan bu tasnif şekillerinden, cezacıları ve krimonoloji mütehassıslarını hemen hemen üzerinde birleştiren “ferdî ve sosyal âmil-

(1) Faruk Erem, Ceza Hukuku Önünde Suçlu Çocuklar, İstanbul 1940 s. 5.

ler” sistematik tasnif şeklidir. Biz de, çocuk suçluluğunun sebep ve âmil-leri ve bunlarla mücadele vasıta ve çarelerini bu tasnife uygun olarak tetkik edeceğiz :

§ I — *Ferdî âmiller* :

3 — Bu âmiller çocuğun kendisinde, şahsında olup ifadesini aklî ve ruhî anormallikle irsiyette bulur.

1 — Aklî ve ruhî anormallik :

4 — Dr. A. Leppman’a göre aklen ve ruhen anormal çocukları iki kategoriye tefrik etmek mümkündür. Birinci kategoride, doğumu müteakip ve çocukluk devresi esnasında, ruhî melekâtı idare eyleyen dimağda husule gelen bir ârizadan dolayı anormal olan çocuklar yer alır; ikinci kategoriye ise, verasetle hiç bir ilgisi bulunmaksızın sırf vilâdî olarak aklen ve ruhen gayrı tabiî çocuklar teşkil eder (2).

Veraset dışında, ister vilâdî olsun, isterse sonradan husule gelen bir ârizadan tevellüt etsin, aklen ve ruhen gayrı tabiî olan çocukları bir kaç gurupta mütalea edebilmek mümkündür :

Bunların bazılarında fark ve temyiz hassaları son derece geridir; iradelerinde ve hükümlerinde kararsızlık olduğu gibi, bu tip çocuklarda dikkat bozuklukları da mevcuttur. Bir taraftan irade kararsızlığına, diğer taraftan dikkat bozukluklarına, ekseriya, şamatacılık, çocuğu her dakika işini veya oyununu değiştirmeye zorlayan devamlı bir taşkınlık inzimam eder; bu keyfiyet ise; evinden, işinden, mektebinden kaçmayı ve başı boş dolaşmayı intaç eder; aynı yerlerde uzun zaman kalamaması hasebiyle, kararsız çocuk muayyen bir sanat da öğrenemez; kendisini en çok serbest bulunduran, yahut sık sık yer değiştirmesine müsait olan işleri seçer; bu nevi işler ise onu ekseriya, hırsızlık, dolandırıcılık.... gibi fiiller ikâna sevkeder.

Aklen ve ruhen anormallerin bazıları ise, paranoia’lı çocuklardır; bunlar ruhen bedbin ve korkak olurlar; fena numara almak, işinden kovulmak, evde babasının şiddetli muamelesinden korkmak gibi mânasız bir sebeple, eve, işe veya mektebe dönmeğe cesaret edemezler, ve bînetice başı boş, serseriyane dolaşmağa başlarlar; yahut da, olanları gizleme hevesine kapılarak, faraza almadıkları gündeliğin parasını tedarik etmek ve ana veya babaya götürmek zimmında hırsızlık ederler. Bu tip çocuklar etraflarında cereyan eden her hâdisenin daimî şüphesi altında

(2) Hadi Tan, Çocuk ve Ceza, Adalet Dergisi, sene 1942, Sayı 4, s. 423.

hayatlarının tehlikeye maruz bulunduğu kanaatini de taşımaları hasebiyle, ekser ahvalde korku ve endişe neticesi suç işlemeğe meylederler.

Nihayet, aklen ve ruhen anormal çocukların bazıları da, hayalperest, yalancı, tembel, duygusuz ve oynak huylu olurlar; bunlar istek ve arzularına, düşünmeden ve birdenbire uyan çocuklardır; ekser ahvalde taklit yolu ile ve ezcümle dolandırıcılık, hırsızlık gibi fiillerle cinsî suçları işlerler (3).

5 — Son senelerde suçlu çocuklar üzerinde mahsus bir itina ile durmakta olan psikiatri âlimleri ve muhtelif Avrupa memleketlerinde çocuk suçluluğu hakkında yapılan istatistikler suçlu çocukların % 79, bazan % 80, hattâ % 87 sinin - tavsif edegeldiğimiz şekilde - aklen ve ruhen anormal olduğunu gösteriyor (4). Ancak bu nisbetin fazlalığı karşısında, çocuk suçluluğunda en büyük ehemmiyeti ferdî ve şahsî âmile atfetmemek, Congénital noksanlığın çocuk suçluluğunda tesiri fazla olsa bile, bunun önünde eğilmemek lâzımgeldiğini düşünüyoruz; evvelce de işaret ettiğimiz veçhile, çocuk suçluluğunu muayyen ve münferit bir sebep veya âmile irca etmek mümkün olamamakta ve çocuk çok çeşitli sebep ve âmillerin mütekabil tesirleri altında suç işlemektedir. Aklen ve ruhen anormal olan bir çocuğun işlediği suçta faraza, muhitin müsait olması gibi, mutlaka bir veya birkaç âmil daha bulmak güç değildir. Diğer taraftan zamanımızda, tıbbın ve fennin terakkiyatından istifade etmek suretiyle aklen ve ruhen anormal olan çocukları tesbit ve tayin etmek mümkün olduğu gibi, bir çoğunu, bünyelerine, aklî ve ruhî durumlarına uygun bir tedavi rejimine tâbi tutmak ve haklarında terbiyevî bir müdahalede bulunmak suretiyle normal birer insan haline getirebilmek

(3) Bu noktalar için: Jean Frete, Delilik, türkçeye çeviren H. Vehbi Eralp, İstanbul 1946, sf. 25 ve müt.; Hadi Tan s. g. makale, Sf. 423; Faruk Erem, s. g. e., s. 5 ve müt.

(4) Françoise Liévois, La délinquance Juvenile, Cure et prophylaxie, Paris, 1946, s. 1, Hadi Tan, s. g. Makale, s. 423; Faruk Erem, s. g. s., s. 6; Fikret Arık, Bir Adli Anket Münasebetiyle Küçük Suçlular Meselesine Bir Bakış, Siyasî İlimler Mecmuası, 1942, Sayı 138, Sf. 213; yine bu mevzuda Fransız mekteplerinde enterne edilmiş 660 küçük arasında yapılan bir istatistik'in neticesinde, bunlardan erkeklerin % 75, kızların % 80 inin aklen ve ruhen gayri tabii olduğu tesbit edilmiştir: Jean Frete, s. g. e., s. 27.

Bunun gibi, 1936 da, Petit tarafından Belçika tahaffuz ve himaye Enstitülerinde 428 çocuk üzerinde yapılan araştırmalar, bunlardan % 69 unun ruhen gayri tabii ve muvazenesiz bulunduğunu tesbite medar olmuştur: Françoise Liévois, s. g. e., Sf. 2.

de kabildir. Nitekim 1900 Amsterdam Cezaî Antropoloji Kongresinde, hususiyle Albanel'in teklifi üzerine, kongrece, aklen ve ruhen anormal olan suçlu çocuklar için, ıslah müesseselerinden ayrı olarak, Medico - Pedagogique Enstitüler kurulması hususunda izhar olunan temenniye uygun olarak, meselâ Fransa'da, Quarré - les Tombes civarında Vermireaux müessesesi kurulmak suretiyle, bu yola girilmiş bulunulduğu gibi, yine Fransa'da viladî bir malûliyet neticesi, aklen geri durumda olan "arriéré" çocukları yetiştirmek ve tekemmüllerini sağlamak hususunda, mahsus mektepler açılmasını âmir 15. Nisan. 1909 tarihli bir kanunda isdar olunmuştur (5). Ancak, suç işlemiş olsun veya henüz suç işlememiş bulunsun, aklen ve ruhen anormal bulunan çocuklar içinde, alınacak bütün tıbbî tedavi tedbirlerine ve terbiyevî ihtimama rağmen malûliyetin daimî olması hasebiyle, ıslahı gayri mümkün olanlar bulunabilir. Cüz'î bir nisbet arzelmekte olduğundan şüphe edilmemesi lâzım gelen bu sonuncuları mahsus müesseselere koymak suretiyle tecrit etmek iktiza eyler.

II — İrsiyet :

6 — İrsiyet "büyük ana ve babalarla, ana babalardan fûrularına intikal eden hastalıklar ve gayri tabiîlikler" diye tarif olunmaktadır.

Bu tarifteki "hastalık" tâbiri, sar'a, verem, frengi, archeiropodie (kol ve bacakların nâ tamam teşekkül etmiş olması) ve sair illetleri; "gayri tabiîlik" tâbiri de, seciye bozukluğu, ruh muvazenesizliği, alkolizmin dimağî melekelerde husule getirdiği tahribattan mütevellit irade gevşekliği ve zaafı, lâ ahlakilik ve saireyi ihtiva eder.

Bazıları irsiyet hakkında daha geniş bir tarif vermekte ve bunu "ailé efradında mevcut herhangi bir ruhî ve bedenî bir hal veya ârizanın, ailenin herhangi bir ferdinde veya fertlerinde tezahür eylemesi" diye vasıflandırmaktadırlar.

1. İrsiyete atfolunmak istenen ehemmiyet ve bu mevzuda bazı addedî bilgiler :

7 — Selâhiyetimiz haricinde bulunması hasebiyle, yukarıki tariflerin ilmî değeri üzerinde durmaksızın diyebiliriz ki, Ceza Hukukunda - bilhassa pozitivist mekteplerce - ana baba veya cedlerde mevcut ruhî veya bedenî gayri tabiîlik ve ârizaların ileri nesillerde suç işlemeğe sebebiyet verdiği; suçluların, dedelerinin ve daha eski cedlerinin, alkolik,

(5) Garraud, Traité Théorique et Pratique de droit pénal Français, Cilt, I, Paris, 1913, Sf. 711.

akıl hastası, sar'alı, suçlu... oldukları ileri sürülerek, suç çok mühim bir kısmı itibariyle veraset yolu ile geçen kötülüğün ileri nesillerde tezahürü olarak ifade olunmuştur. Bu iddiayı isbat ve teyid sadedinde mütenevvi misaller verilmiştir. Lombroso, üzerinde tetkikler yaptığı 104 suçludan 71 inde irsî istidat ve alâmetler bulunduğunu, 20 sinin babasının, 11 inin anasının alkolik; 8 inin babasının, 2 sinin anasının suçlu; 3 ünün babasının deli veya menenjitli, 5 inin anasının akıl hastası veya sar'alı, 6 sinin kardeşlerinin deli, 14 ünün kardeşlerinin suçlu, 4 ünün kardeşlerinin sar'alı, 2 sinin kardeşlerinin müntehir, 10 unun kız kardeşlerinin fahişe olduğunu tesbit etmiştir (6).

Meseleyi suçlu çocuk bakımından ele alan Lombroso'ya göre, suçlu çocuk daima bozuk sevki tabiîlerle doğan bir dejenere olup, fou-moral ve doğuşta - suçluya ait karakterleri arzeder (7).

Aynı şekilde araştırmalar yapmış olan Penta'ya göre 232 suçludan 17 sinin babası isterik, 16 sinin babası sar'alı, 20 sinin babası neuropathe, 40 ının babası alkolik, 35 inin babası deli, 25 inin babası akciğer veremi, 10 unun babası nüzüllü, 12 sinin babası bünyece anormal, 30 unun babası suçlu... dur. (8).

Württemberg hapisanelerinde tetkiklerde bulunmuş olan Sichart'a göre de, hırsızlık fiillerini işleyen suçluların ana ve babalarında % 32, kundakçıların ana ve babalarında % 38,7 yalancı şahitlerin ana ve babalarında % 20,5, dolandırıcıların ana ve babalarında % 23,6 nisbetinde suçluluk ve irsî anormallik mevcuttur (9). Bunun gibi, 1874 de 1200 kişiden mürekkep olup 1915 de 2094 kişiye baliğ bulunan Jukes ailesinden 310 unun serseri, 600 ünün zayıf akıllı veya sar'alı, 300 ünün fahişe, 7 si adam öldürmeden olmak üzere, 140 ının suçlu olduğu tesbit edilmiştir; bu aileden yalnızca 20 kişi ticaretle iştigal edebilmiş, bunlardan 10 u da hapse mahkûm olmuştur; adı geçen aileye mensup insanlardan hiç biri ilk tahsil dahi yapmamıştır (10). İrsî anormalliklerle malûl olan bu tip ailelere mukabil, 1394 kişiden müteşekkil Janathan Edwards ailesinden hep mümtaz ve maruf simalar çıkmış, bunlardan 60 ı doktor, 60 ı muharrir, 100 ü misyoner, 100 ü hukukçu, 75 i subay, 295 i liselerde ho-

(6) Lombroso, Le crime causes et remèdes, Paris, Alcan, Sf. 177.

(7) Lombroso, s.g.e., Sf. 363.

(8) Lombroso, s.g.e., Sf. 178.

(9) Lombroso, s.g.e., Sf. 179 ve müt.

(10) Jules Carles, Problèmes d'hérédité, Paris 1945, sf. 207.

ca, 13 ü kolej müdürü olmuştur (11).

8 — Vervaeck'da, suçluluğun iki büyük faktörünün irsiyet ve muhit olduğunu, suçlunun da bu iki âmilin muhassalası bulunduğunu beyan ediyor. Son zamanlarda, çocuk suçluluğunun mevzuu bahs olduğu ahvalde, bu hakikatın daha ziyade teyyüd eylediği ifade olunarak, muhtelif tarihlerde yapılmış olan istatistiklerin, suçlu çocukların kâh irsiyetin kâh içinde buldukları hayat şartlarının, bazan da her ikisinin müştereken kurbanı olduklarını gösterdiği söyleniyor. Bu cümleden olmak üzere Parisot ve Spilmann, 1925 de neşrettikleri bir eserde, ana ve babanın frengili olması halinde, ceninlerin % 92 sinin frengili olduğu, yalnız ananın bu illete müptelâ olması halinde nisbetin biraz azaldığını, sadece babanın frengili olması halinde de, intikalın daha da tenakus ettiğini tesbit eylediklerini beyan ediyorlar.

Parisot ve Spilmann'dan kısa bir zaman sonra Caussade'da müşterek hukuk suçlularının % 63 ünün alkolik ana ve babadan tevellüt etmiş kimseler olduğunu; 1936 da Petit Belçika Tahaffuz ve Himaye Enstitülerinde 418 suçlu çocuk üzerinde yaptığı tetkikler neticesinde bunların % 59,4 ünün alkolik, % 29,1 inin ruhen gayrı tabi' ve muvazenesiz, % 94,8 inin suçlu ebeveynden tevellüd eylemiş bulduklarını; nihayet en yeni olarak, Dr. Heuyer, 1942 de "Çocuk Suçluluğuna Müteallik Anket" adı altında neşrettiği eserinde 400 suçlu çocuk üzerinde yaptığı araştırmalar sonunda, bunlardan 149,2 sinin alkolik, % 15,46 sinin müteverrim, % 19,6 sinin frengili veya şüpheli irsiyet, % 46,8 inin karakter ve muvazenesi bozuk; % 35 inin lâahlâki, % 9,3 ünün suçlu ana babadan doğmuş olduklarını tesbit ettiklerini beyan ediyorlar (12).

2. — İrsiyete atfolunması muktezi ehemmiyet :

9. — Verdiğimiz misaller ve zikredegeldiğimiz rakam ve nisbetlere bağlanıldığı takdirde, suç işlemek mevzuunda, hususiyle çocuk suçluluğunda veraset unsuruna çok ehemmiyetli bir hisse ayırmak iktiza eder, fakat acaba suç işlemek mevzuunda veraset unsuruna bu kadar geniş bir saha ayırmak zaruri midir? Suçlu çocuk ana babasında ve ceddinde mevcut bir illetin varisi bulunmak hasebiyle ve bu verasetin kurbanı olarak mı suç işlemektedir?

Hiç bir alâkası olmadığı halde pek çok kere konjenital vasıfların

(11). Jules Carles, s.g.e., sf. 207.

(12) Françoise Liévois, s.g.e., sf. 1 ve müt.

irsî vasıflarla karşılaştırılmış olması, suç işlemek mevzuunda veraset unsuruna atfolunan ehemmiyetin sahasını hayli genişletmiş bulunmaktadır; binaenaleyh verasetin suçluluk üzerindeki tesirini tetkike matuf nazarı veya istatistikî malûmat muvacehesinde pek çok ihtiyatlı olmak lâzımgelir. Muhakkak olan şudur ki irsiyete müteallik ilmî ve fennî tetkikler doğacak bir çocuğun karakterlerinin "heyeti umumiyesini" önceden bilmeği sağlayamamaktadır; Mendel kanunlarından sonradır ki böyle bir çocuğun şu veya bu illet veya noksanla malûl bulunacağını, meselâ ana ve babanın sar'alı olması halinde doğacak çocuğun da sar'alı olacağını, bunun gibi ana baba veya büyük babalarda mevcut karakter ve seciye bozukluklarının, alkolizmin dimağî melekelerde husule getirdiği irade zaafı ve gevşekliğinin, bunların nesillerinde tezahür etmekte olduğunu fennen tecviz mümkün olabilmıştır (13). İmdi, böyle olunca, muhtelif irsî arıza ve bozukluklarla mücehhez çocukların mevcudiyetini kabul etmek lâzım gelir; yine kabul etmek lâzımgelir ki, bu tip çocuklar, irsî ârıza ve illetlerin tesirlerinden âzade kalmış çocuklara nisbetle, mücerret kendilerinde mevcut karakter, irade zaafı, ruhî muvazenesizliğin neticesi suç işlemeğe daha müsait bir durumda bulunabilirler; ancak, irsî ârıza ve illetler suç işlemenin yegâne sebep ve âmili olarak kabul edilemez ve hele, suçlu bir ana babadan doğmuş veya ceddinde suç işlemiş kimseler bulunan bir çocuğun mutlaka suç işleyeceği tecviz olunamaz (14). Bir mütehassıs hekime göre "hastalıkla tevarüs edilen hastalığın kendisi değil, istidadıdır. Bir zencinin çocuklarına tevarüs ettirdiği şey siyah rengi değil, güneş ziyası muvacehesinde fazla miktarda siyah renk maddesini teşkil edebilmek kabiliyetidir.... İrsî bir

(13) Jules Carles, s.g.e., Sf. 209.

(14) Fransız islâhhanelerinden birinin başında bulunması dolayısıyla çocukların terbiye ve islâhı ile yakından meşgul, tecrübeli ve değerli bir tatbikacı olan Dr. Mangnan'ın, 1889 Paris Cinaî Antropoloji Kongresinde, "Genç mahkûmların müdürü sıfatıyla suçlu doğmuş çocukların mevcudiyetine inanmadığım gibi, bir antropolojist olarak da buna inanmıyorum" veciz cümlesinde ifade ve hülâsasını bulan fikirleri kongre âzalarından hiçbirinin muhalefetine uğramamıştır. Videt et Magnol, Cours de Droit Criminel et de Science pénitentiaire Sf. 113, Not 4; daha sonra 1904 de Jules Jolly'nin Société Générale Des Prisons'da çocuk suçluluğunun sebep ve âmillerine müteallik olmak üzere teşrih ettiği fikirleri münakaşa edilirken, cemiyet âzaları, Lombroso'nun çocuğun fou-moral ve doğuştan suçlunun bütün karakterlerini arzetteğine mütedair fikirlerinin kabul edilemeyeceği hususunu belirttikleri gibi, ana babası veya cediti suç işlemiş çocukların mutlaka suç işleyeceklerinin tecviz olunamayacağı keyfiyetini de tebarüz ettirmişlerdir. Revue Pénit., 1904 sf. 738 ve müt.

hastalığın bir fertte kendisini göstermesi için, ferdin o hastalık nüvesini hâmil bulunması, bu nüvenin hastalık şeklinde tezahürüne imkân verecek haricî şeraitin" (15) mevcut olması lâzımdır. Buradaki "haricî şerait" den maksut olan, başta muhit, içtimaî ve ailevî terbiye olmak üzere çocukları suç işlemeğe sevkeden ve dıştan gelen mütenevvi sebep ve şartlardır. Demek oluyor ki, sosyal ve ailevî terbiye ile, çocukları suç işlemeye sevkeden diğer sebep ve âmilleri önleyici çareler veraset unsuru üzerinde rol oynayabilecek kuvvet ve kudretini muhafaza etmektedir.

10. — Bu izahlarımızdan bir netice çıkarmak lâzımgelirse, denebilir ki, gerek büyük suçluluğu, gerekse küçük suçluluğu bakımından suç sebep ve âmilleri meyanında verasetin hissesini tesbit ederken çok müteyakkız olmak ve irsiyetin rolünü tahdid etmek lâzımgelir. Anlaşılacağı veçhile bu ifademiz, aynı zamanda, irsiyetin çocuk suçluluğu üzerinde bir tesir icra edebileceğini de tazammun eder. Biraz önce de tebarüz ettirmeğe çalıştığımız gibi, bazı irsî vasıf ve ârizaların mevcudiyeti dolayısıyla suç işlemeğe daha müsait bir zeminde bulunan çocukları vak-tinde ve yaşları fazla ilerlemeden, müdahale ederek ana ve babalarından veya içinde buldukları muhitten ayırarak hayırkâr ve temiz bir aile muhitine veya müesseselere tevdi etmek, velhasıl haklarında sosyal ve ailevî terbiye bakımından lüzumlu tedbirleri almak suretiyle kurtarma kmümkündür.

Şüphesiz, çeşitli şekilleri içinde sar'a veya delilik gibi bir takım irsî bozukluklarla malûl ve, bütün tıbbî tedavi tedbirlerine ve terbiyevî ihtimama rağmen ıslahı gayri mümkün çocuklar da olabilir; esasen Ceza Kanununa tâbi olmayan ve çocuklar içinde küçük bir kontenjan arzuleyen bu gibileri - vilâdî olarak aklen ve ruhen anormal ve hiç bir rejimin ıslah edemeyeceği çocuklara müşabih bir surette - tesbit ve mahsus müesseselere koymak suretiyle tecrit etmek icabeder.

§ 2. — Sosyal âmiller :

11. — Çocukları suç işlemeğe sevkeden sosyal âmiller muhit ve terbiye olmak üzere iki büyük kısımda tetkik ve mütalâa edilmek iktiza eder.

I — Muhit :

12. — Çocuk doğduğu andan itibaren, bir çok fizik ve manevî ben-

(15) Faruk Erem, s.g.e., Sf. 7 den naklen.

zeyişlerle karşılaşmak suretiyle, mensup olduğu ailenin dar kadrosu içinde inkışaf ve kendisinde ilk itiyatlar tebellür ve teşekkül eder. Bu ilk itiyatlar, muayyen bir çağdan sonra dış muhitte vaki temas neticesinde, başka itiyatların iktisabını teshile medar olur. Demek oluyor ki çocuk doğduğu andan başlayan ve yaşının ilerlemesi nisbetinde artan önce aile içi, sonraları aile dışı muhitin sayısız tesirlerine maruz bulunmakta olup, bu tesirleri müsbet veya menfi, iyi veya kötü itiyatların teessüsünü, veya mevcut itiyatların - yine müsbet veya menfi mânada olmak üzere çoğalmasını intaç eder; faraza teşkilâtı bozuk, iktisadî durumu kötü..... bir aileye mensup, başı boş ve her türlü mürakabeden uzak... ve şehir hayatının ifsat edici vasıtalarına maruz, bunun gibi, fikrî, manevî, meslekî terbiyeden mahrum bir çocuğun suç işleme sahasına pek çabuk girebilmesi ne kadar mümkün ise, temiz bir aile muhitinde yetişmiş, iyi bir tahsil yapmış, kuvvetli bir ahlâkî terbiye almış.... bir küçüğün suç işlemek gibi kötü bir fiil ve harekette bulunması ihtimali de o nisbette azdır. Demek oluyor ki çocukların suçlu olmalarının veya olmalarının derin ve esaslı âmillerini, içinde buldukları iç muhit (aile) ve dış muhit şartlarında aramak iktiza eder.

1) İç muhit veya aile :

13. — Çocukları suç işlemeğe sevkeden sosyal sebepler araştırılırken, suçun doğrudan doğruya sebebinin aile olduğu söylenmekte ve suçlu çocuk mevzuunda akla gelen ilk düşünce ifadesini aileyi ithamda bulmaktadır. Nivelles çocuk mahkemesi hâkimi Vander Rydt'a göre çocuğu suç işlemeğe sadece aile muhiti sevkeylemektedir (16).

Aileyi, suçun doğrudan doğruya ve yegâne sebebi olarak kabul etmek hatalı telâkki edilebilirse de, bu müessesenin, suçun, ekser ahvalde, dolayısıyla âmili olduğunu söylemek yanlış sayılmaz. Çocuk doğduğu andan itibaren ve muayyen bir çağa gelinceye kadar, ebeveyninin tesirlerine maruz olup, ilk terbiyeyi, iyi veya kötü itiyatları onlardan alır; istenilen kalıba sokulabilecek durumda olması neticesi, içinde bulunduğu aile muhitinin arzettiği evsafı, çocuğun iyi veya kötü şekilde hareketi arasında sıkı bir rabitanın mevcudiyetini kabul etmek lâzım gelir. İmdi, çocuk suçluluğunda icra ettiği ehemmiyeti anlamak için, muttasıl olduğu çeşitli bozukluklar bakımından aileyi tetkik etmek iktiza eyler.

A — Arzettiği çeşitli bozukluklar bakımından aile:

14 — Umumî olarak, çocuğun kötü bir ahlâkî terbiye ve kötü itiyat-

(16) Faruk Erem, s.g.e., Sf. 8.

lar edinmesini hazırlıyan şartlar, büyük bir kısım itibariyle, ifadesini teşkilâtı bozuk veya büsbütün dağılmış, hattı hareketi ve iktisadî düzeni kötü ailelerde bulur.

Ailenin arzettiği çeşitli bozukluklarla, çocuk suçluluğu arasında yakın bir münasebetin mevzuunda, muhtelif memleketlerde yapılmış olan istatistikler dikkate şayan neticeler vermiş bulunuyor; önce, bu adedî bilgilere dayanarak, ailenin çeşitli bakımlardan bozukluklarını mütalâa etmek, bilâhare, sözü geçen bozuklukların tevlit edebileceği neticeler üzerinde durmak muvafık olur.

a) Teşkilâtındaki bozukluk bakımından :

15. — Amerikalı kadın hukukçularından Chloe Owinge'nin 1921 de, Fransa'da suçlu çocuklar üzerinde yaptığı tetkiklere göre, Seine mahkemesinde mahkûm edilmiş çocuklardan sadece % 38 i teşkilâtı muntazam ailelere mensuptur (17). Heuyer'in 1942 de neşretmiş olduğu çocuk suçluluğunu müteallik ankete göre ise, 400 çocuktan sadece % 12 sinin ailesi normal, % 88 inin mensup olduğu aile, ana babanın boşanmış olması, ayrı yaşamakta bulunması, ebeveynden birinin veya her ikisinin ölümü, ana babadan birinin veya her ikisinin yeniden evlenmesi, ebeveynden biri veya diğeri veya her ikisinin gayri meşru surette bir kadın veya erkekle yaşaması gibi sebeplerle dağılmış veya düzeni bozuktur; bunun gibi Menut tarafından dosyaları tetkik edilen 551 suçlu çocuktan % 65,6 sının da teşkilâtı bozuk ailelere mensup olduğu tesbit edilmiştir (18).

Belçika'daki tetkikler de, bu mevzuda, dikkate şayan nisbetler arzına salih bulunuyor: St. Servais ve Molle müesseselerinde yapılmış olan istatistik çalışmalarına göre anormal şartlar altında yaşayan ailelere mensup küçüklerin nisbeti, sözü geçen müesseselerdeki bütün çocukların adedine nazaran, erkekler için % 64,4 kız çocuklar için % 70 dir. Petit'nin, 1936 da, 157 kız ve 261 suçlu erkek çocuk üzerinde yaptığı tetkikler, erkeklerden % 68, kızlardan % 70 inin teşkilâtı bozulmuş aile muhitlerine mensubiyetlerini gösterdiği gibi, daha önce, 1929 da, Bayan Racine'nin Brüksel çocuk mahkemesinin 300 çocuk dosyası üzerindeki araştırmaları da, bunlardan % 59 unun ana ve babalarının beraber ya-

(17) Faruk Erem, s.g.e., Sf. 8.

(18) Françoise Liévois, s.g.e., Sf. 4 ve müt.

(19) Faruk Erem, s.g.e., Sf. 8.

şamadıklarını tesbite medar olmuştur (20).

İngiltere'de Cyril Burt'ün yaptığı tetkiklerde, suçlu çocukların % 57,9 unun, henüz suç işlememiş olanların % 25,7 sinin mensup olduğu ailelerde rabıta gevşekliğinin mevcut olduğu, ana ve babadan birinin ölmüş, evi terketmiş veya boşanmış bulunduğunu tesbite imkân vermiştir (21).

Ailedeki teşkilâtsizlik veyahut aile ocağının dağılmasının çocuk suçluluğunun mühim sosyal faktörlerinden biri olması keyfiyetini, Amerika'da yapılan çalışmalar da teyit etmektedir: Healy ve Bronner'in, 2.000 i 1909 - 1915 e kadar Şikago, diğer 2.000 i 1917 - 1923 e kadar Boston'da bulunan 4.000 mükerrir suçlu çocuk üzerinde yaptıkları tetkikler, bunlardan yarısını muntazam bir aileye mensup olmadığını, yani ana ve babalarının boşanmış veya ayrı çatı altında yaşadıklarını veya ebeveynin hiç mevcut bulunmadığını göstermiştir (22).

16. — Ailedeki düzensizliğin çocuk suçluluğunu sosyal faktörlerinden biri olması keyfiyetini, memleketimizde yapılmış olan hususî anket çalışmaları da meydana koymuş bulunmaktadır.

Gerçekten Hilmi A. Malik'in tetkiklerinden, 732 suçlu çocuğun yarısından fazlasının teşkilâtı gayri muntazam bir aileye mensup olduğu anlaşıldığı gibi (23), Ankara Çocuk Islah evinde yapılan incelemelerde, burada bulunan çocukların hemen yarısının bozuk düzenli ailelerden bulunduğunu göstermektedir (24).

Bu mevzuda, İstanbul ve Üsküdar Cezaevlerinde yapılan incelemelerde arzedegeldiğimiz neticeleri teyit etmekte, 124 küçük suçludan 22 sinin ana ve babalarının 16 sinin yalnız anasının, 32 sinin de yalnız babasının olmadığını göstermektedir. Şu vaziyete göre, suçlu çocuklardan % 57 sinin yani yarısından fazlasının ana ve babası, yahut yalnız ana veya yalnız babası mevcut bulunmakta, mütebaki % 43 ünün ise bulunmamaktadır; bu % 43 den de 5 inin ana ve babası boşanmış, 1 i boşan-

(20) Françoise Liévois, s.g.e., Sf. 1 ve müt.; Sulhi Dönmezer, Garp memleketlerinde ve memleketimizde Çocuk Suçluluğunun umumî inkişafı, İş mecmuası, 1943, sayı 34, Sf. 120. Faruk Erem, s.g.e., Sf. 8.

(21) Tezer Taşkiran-Samet Ağaoğlu, Suçlu Çocuklarımız, Ankara Çocuk Islâhevi'nde araştırma, Ankara 1943, Sf. 35.

(22) Jean Frete, s.g.e., Sf. 30; Sulhi Dönmezer s.g. makale Sf. 120; Tezer Taşkiran-Samet Ağaoğlu, s.g.e., Sf. 35 ve müt.

(23) Hilmi A. Malik, Türkiyede Suçlu Çocuk, Ankara 1932, Cetvel B.

(24) Tezer Taşkiran-Samet Ağaoğlu, s.g.e., Sf. 35.

mamış olmakla beraber, ayrı yaşamaktadır. Şu duruma nazaran suçlu çocuklardan % 17 si bir aile mefhumu bile tanımamakta, % 40 ı ise, yarım diyebileceğimiz ailelere mensup bulunmaktadır (25).

b) Hattı hareketinin kötülüğü bakımından :

17 — Teşkilâtı muntazam olsa bile, çocuğun kötü bir terbiye ve kötü itiyatlar edinmesini hazırlayan şartlar arasında ailenin hattı hareketinin kötülük ve bozukluğuna da yer vermek lâzım gelir. Ana babanın kumarbaz, küfürbaz, alkolik, bizzat suç işlemek, hattâ bazen çocuğu suç işlemeğe sevk etmek suretiyle kötü bir nümune olması, çocuğu kontrolde ihmal, lâkaydî göstermesi, evde mütemadî bir geçimsizlik ve kavga hayatı sürmeleri, çocuk suçluluğunun önemli sosyal faktörlerinden maduttur.

Petit'nin 1936 da, Belçika Müşahede ve Himaye Müesseselerinde yaptığı tetkikler, 261 erkek çocuktan % 26,8 inin ana babası alkolik, % 34,8 inin ana babası suç işlemiş ve hattı hareketi kötü; 157 kız çocuktan da % 33 ünün ana babası alkolik, % 60 ının ana babası suç işlemiş ve hattı hareketi bozuk bulunduğunu tesbite medar olduğu gibi, Heuyer'in 400 çocuk üzerinde yaptığı ve 1942 de neticelerini neşrettiği anket de, suçlu çocuklardan % 49,2 sinin ana babasının alkolik olduğunu göstermekte bulunmuştur (26).

1938 Roma Beynelmîlîl Kriminoloji Kongresine verdiği raporda Többen'de, 565 çocuk üzerinde yaptığı tetkiklere dayanarak, ana babanın çocukları ile alâkadar olmamalarını, lâkaydîlerini, ve onları kendi hallerine bırakmalarının suç işlemeleri üzerinde % 73,5 nisbetinde müessir bulunduğunu beyan etmiştir (27).

Healy ve Bronner'in Şikago ve Boston'da 4.000 suçlu çocuk üzerinde yaptıkları çalışmalara göre de, bunlardan % 62 sinin ana babasında çocuğu kontrol noksanlığı, onu ihmal ve çocuğa karşı lâkaydinin mevcudiyeti tesbit olunduğu gibi, % 21 inin ana babası alkolik, cinsi ahlâk-

(25) Sulhi Dönmezer, s.g. makale, Sf. 121.

(26) Françoise Liévois, s.g.e., Sf. 2.

(27) Hadi Tan, s.g. makale, sf. 426; çok mütenevvi ve birbirleriyle tedahül ve müstereken tesir icra eyliyen sebep ve amillerin mütekabil tesirleri altında işlenmekte olmasına göre, çocuk suçluluğunda şu sebep bu nisbette, bir başkası şu ölçüde âmildir denemez ve bu itibarla Többen'in verdiği % 73,5 nisbete bağlanmak hatalı neticelere götürebilirse de sözü geçen nisbet suçlu çocukların ana ve babaları tarafından ne derecelerde ihmal edildiklerini ve çocuklarına karşı lâkaydîlerini göstermesi bakımından dikkate şayandır.

sızlıkla meluf, suç işlemiş; nihayet % 12 sinin ana babası da geçimsiz ve evde kavga halindedir (28).

Ailenin hattı hareketinin kötülüğü ve bozukluğu mevzuunda İstanbul ve Üsküdar Cezaevlerinde yapılan incelemeler de dikkate şayan neticeler vermiş bulunmaktadır; bu araştırmalar bir taraftan 124 çocuktan 26 sinin ana ve babasının içkiye müptelâ olduğunu, 2 sinin esrarkeş ve her türlü fenalığı yaptığını, diğer taraftan, bu çocukların % 90 ının ebeveyninin çocuğun kusurlarını küfür ve dayakla karşıladığını, 7 sinin bizzat ana baba tarafından evden kovulduğunu, 18 inin ana babasının tamamıyla lâkaydisini, 17 sinin ana babasının da çocuğa en büyük huşunetle muamele eylediklerini göstermiştir (29).

c) İktisadî düzenindeki kötülük bakımından :

18. — Bazı müellifler ailenin iktisadî durumunun bozukluğu keyfiyetinin çocuk suçluluğu üzerindeki tesir derecesini küçümsemekte ve iktisadî mahrumiyetin asgarî bir hadde rol oynadığını beyan etmekte iselerde (30) muhtelif memleketlerde çocuk suçluluğunun kriminolojik hususiyetleri bakımından yapılan anketler, suçlu çocukların kötü ve bozuk iktisadî şartlar içinde yaşayan ailelere mensup oldukları ve bu itibarla ailenin iktisadî durumundaki bozukluk ve kötülüğün çocuk suçluluğu üzerinde müessir bulunduğu hususunda dikkate şayan neticeler vermektedir:

Healy ve Bronner'in 4.000 suçlu çocuk üzerinde yaptıkları tetkikler bunların % 20 sinin iktisadî düzeni bozuk ailelerden olduklarını göstermektedir; Burt'ün İngiltere'deki araştırmaları ise, suçlu çocukların % 52,8 inin kötü iktisadî şartlar içinde yaşayan ailelere mensup olduklarını tesbite imkân verdiği gibi (31), işledikleri muhtelif suçlardan dolayı New York Çocuk Mahkemesine sevk edilmiş 600 çocuk üzerinde yapılan tetkikler de bunlardan % 64 ünün hiç bir geliri olmayan ve âmme yardımına muhtaç ailelerden olduklarını, hemen hepsinin fakru zaruret içinde ve şehrin en pis ve fena mıntakalarında yaşamakta olduklarını ve bu itibarla iktisadî bozukluk ve emniyetsizliğin çocuk suçluluğu üzerinde icra ettiği dikkate şayan tesiri tesbite medar olmuştur (32).

(28) Tezer Taşkiran-Samet Ağaoğlu, s.g.e., Sf. 36.

(29) Sulhi Dönmezer, s.g. makale, Sf. 121-122.

(30) Sulhi Dönmezer, s.g. makale, Sf. 122.

(31) Tezer Taşkiran-Samet Ağaoğlu, s.g.e., Sf. 35. ve müt.

(32) Wisa Polier, Amerikan Çocuk Mahkemeleri, tercüme eden Enver Erbil, Adalet Dergisi, 1946, sayı 5, Sf. 446 ve müt.

İstanbul ve Üsküdar Cezaevlerinde yapılan tetkiklere göre de, ana babası, yahut yalnız ana veya yalnız babası bulunan 102 küçük suçludan % 50 sinin ailevî iktisadî durumları çok fenadır (33).

19 — Ailenin iktisadî durumunun kötü olmasının tabii sonuçlarından biri, modern sanayiın zaruretleri neticesinde ve hususiyle amele ve işçi ailelerinde, ana babanın hayatlarını kazanmak kaygı ve endişesi içinde, fabrikalara, atölyelere gitmek için, sabahın erken saatlerinde evi terkederek çocuklarını kendi hallerine bırakmalarıdır; sözü geçen durumdaki bozukluk ve kötülüğün bir başka neticesi de, çocuğun ana babaya veya yakınlarına veya kendisini büyütenlere iktisaden yardım zaruretinde kalmak suretiyle çalışmak mecburiyetinde olması ve böylece vaktinden çok evvel, dış âlemin çeşitli cepheleriyle temasa gelmesidir.

Ana babanın veya küçüğü büyütenlerin, hemşire ve diğer kardeşlerin hep birlikte karmakarışık yatıp kalktıkları ve çok defa tek odadan ibaret gayri muntazam, havasız, pis, velhasıl bozuk mesken şartları da ailevî iktisadî durumun kötülüğünün diğer bir neticesidir.

B — Ailedeki çeşitli bozuklukların neticeleri :

20. — Buraya kadarki izahlarımızdan anlaşılacağı veçhile, ana babanın hiç olmaması veya mevcut olup da boşmuş veya ayrı yaşamakta bulunmaları, beraber yaşanan ahvalde ana baba arasında şiddetli geçimsizlik olması veyahut da ebeveynden birinin ölmesi neticesi evde üvey bir ana veya babanın mevcudiyeti; ana babanın içki iptilâsı, küfürbaz, kumarbaz olması, çocuk üzerinde göstermeleri lâzım gelen takayyüd ve ihtimamda ihmalleri, lâkaydileri, bazan onu suç işlemeğe teşvik eylemeleri, ebeveynin sefih, tembel, serseri bulunması; bazen hayatlarını kazanmak endişesiyle fabrikalara, atölyelere gitmeleri, bazen ana babaya ve yakınlarına veya kendisini büyütenlere iktisaden yardım zaruretinde kalmak suretiyle çocuğun çalışmak mecburiyetinde bulunurulması, nihayet mesken şartlarındaki bozukluk... umumiyetle suçlu çocukların mensup oldukları ailelerin arzettiği müşterek karakterlerdir.

Bu şekil ve vasıflar içinde ve çeşitli bakımlardan bozuk ailelerin, çocukları üzerinde terbiyevî vazifelerini ifa edebilmeleri ve bu mevzuda âmil olabilmeleri imkânları hemen hemen ortadan kalkmakta ve çocuk ahlâkî bir terbiye alabilmekten mahrum bulunmaktadır.

Gerçekten ana baba arasındaki ailevî rabitaların gevşekliği, daimî ve şiddetli geçimsizlik, evde bir üvey ana veya babanın mevcudiyeti ve-

((33) Sulhi Sönmezer, s.g. makale sf. 122.

ya ana babanın hiç olmayışı, çocuğun muhtaç olduğu rahmü şefkati görememesi, ihmal edilmesini ve kendisine lâkayit davranılmasını; bazen maruz kaldığı haşin ve ağır muameleler, selâmeti sokakta aramasını intaç etmektedir.

Bu mevzuda ana babadan biri veya diğerinin veya her ikisinin başkalarıyla daimî veya muvakkat meşru olmayan bağlar içinde ve bazen birlikte bazen de birbirinden uzak yaşaması; bunların küfürbaz, ayyaş, serseri, tembel, sefih olması, kendileri çalışmaksızın çocuğun sırtından geçinmek gayesiyle onu vasıta ittihaz etmesi, bazen de suç işlemeğe sevk etmesi daha calibi dikkattir; her türlü inanç akide ve prensip sahibi olmaktan mahrum bulunan bu nevi ailelerde, terbiye bakımından çocuklarına verebilecek müsbet ve faydalı bir esas aramak yanlış olur; bilâkis babanın otoritesinin, mesuliyet hissini, bunlarla birlikte çocuğun manevî menfaati ve şahsî liyakatiyle meşgul olma ve bununla alâka duyma hassalarının tamamıyla kaybolduğu bu nevi aileler, kendi fiil ve hareketleriyle, çocuklarına en kötü birer nümune olmaktadır.

İktisadî durumlarının kötülüğü neticesi ve hayatlarını kazanmak endişesi içinde fabrikalara, atölyelere giden işçi ve amele ailelerine mensup çocukların da ahlâkî terbiye bakımından muhtaç oldukları sevk ve idareden, mesnet ve yardımdan mahrum bulduklarına şüphe yoktur. Bu nevi ailelerde, ana babanın, sabahın erken saatlerinde evi terketmeleri, çocuğu kendi insiyak ve arzularına bırakmaları; yaşı daha da ilerleyince, kötü kimselerle temasa gelmesi tehlikelerini intaç etmektedir. Küçüğün her yerde ve herkesle temasa gelmesi, binnetice ahlâkının ifsat edilmesi mülâhazaları, ailevî iktisadî durumun kötülüğü neticesinde, ana babasına veya yakınlarına veya kendisini büyütenlere iktisaden yardım zaruretinde kalmak suretiyle çalışmak mecburiyetinde olması hallerinde de variddir. Bu son halin farazâ tahsil çağında bulunanların tahsile devam edememelerini, bazen hiç yapamamalarını, bu suretle fikrî terbiyeden mahrum kalmalarını, bunun gibi bazen de eve muayyen yardımı yapabilmesi endişesi içinde çocuğu gayri meşru yollara sevki ve suç teşkil eyleyen fiilleri işlemeyi intaç ettiği düşünülebilir.

Tek odadan ibaret kötü ve bozuk mesken şartlarının bir taraftan fizik bakımdan çocuğun sıhhatsızlığını tevlit edeceği, diğer taraftan, hususiyle - ihtiyatsız cinsî münasebet veya sair uygunsuz hallerin vukuunun - onu ahlâkî ve manevî bakımdan ifsat eyliyeceği aklen varid olabilir.

21. — Bazen kimsesiz ve metrûk kalması, pek çok ahvalde ailesinin çeşitli bakımlardan bozuk olması dolayısıyla, şefkat, ihtimam, yardım, sevk ve idare, manevî terbiyeden mahrum, kötü örnekler içinde yoğurulmuş, kendi insiyak ve arzularına bırakılmış çocuk muvacehesinde evin cazibesi yerine sokağın çekiciliğinin kaim olacağını düşünmek hatalı olmasa gerektir. Bu cazibeye kendisini kaptıran çocuk ise, suç işlemek tehlikeli mıntakasına bazen doğrudan doğruya, bazen de dolayısıyla girebilir. Küçüğün dolayısıyla suç işleme sahasına girmesi, ifadesini hasatan serserilik ve aylaklıkta bulur.

Arzedegeldiğimiz çeşitli sebepler dolayısıyla çocuğun daima evinden uzak kalmak istemesi ve selâmeti sokakta araması, bazen mektebe devam etmemesi, meslekî bir terbiye alamaması ve binnetice işsiz güçsüz kalması, tembelliğinin müsamaha ile karşılanması.... neticesi serseri ve aylak olması, belki de suçluluğunun en belli başlı sebeplerinden biridir.

Filhakika, pek küçük yaşlarda bu yola düşen çocuklar ihtiyaçları olan şeyleri temin sadedinde el açmakla işe başlarlar; böylece ve çok defa çocukta, aylaklığın ilk kötü tezahürü, dilenciliktir ve bu ikisi birbirini tamamlayan iki cüzü gibidir.

Aylak çocuk biraz daha büyüyüp gelişince, bazen hile, bazen kuvvet istimali ile iş görür; küçük hırsızlıkları büyük çaptakiler, bunları da daha ağır fiiller takip eder (34).

C — Ailedeki çeşitli bozukluklarla mücadele vasıta ve çareleri :

22 — Hiç kimsesi olmayan, veya mensup olduğu aile, teşkilâtı, hattı hareketi, iktisadî durumu.... itibariyle bozuk ve kötü olan çocuklar, “manevî tehlikede” veya “manen metrûk” çocuklardır.

İtiraf edelim ki “manevî tehlikede” bulunan veya “mânen metrûk” olan çocukların mensup buldukları ailelerdeki bozuklukların tenev-

(34) Jules Jolly, s.g. Rapport, Sf. 669 ve müt.

Bazı müellifler hususiyle Jules Jolly ve Sulhi Dönmezer, kendisinde hürriyet ve tecessüs sevki tabiilerini taşıyan her çocuğun bu katmerli ihtiyacı serserilikte tatmin eylediklerini, iktisadî bakımdan iyi ve mesut ailelere mensup bazı küçüklerin kendilerini serseriliğe vermek için ailelerini terkeylediklerini, binaenaleyh çocukta, serseriliğin, büyük bir kısmı itibariyle bünye ve mizaca bağlı olduğunu söylemekte iseler de, biz - ruhi ve marazi bir illetten neşet etmedikçe - kötü itiyatlarına, tembelliğine, lâkaydi gösterilmeyen, çeşitli bakımlardan hakikî ve ciddi bir ihtimama mazhar olan çocukların kendilerini serseriliğe verebileceklerini zannedemiyoruz. Çocuk serseriliği ve dilenciliği ile mücadele meselesine, aşağıda No. 32 de temas edilmiştir.

vüü, bunlarla mücadele vasıta ve çarelerini de o nisbette güçleştirmektedir. Bir kere aileyi saran öyle bozukluklar ve kötülükler vardır ki bunlarla mücadele edebilmek bazen büsbütün imkânsızdır: ana babanın veya birinin ölümü, bunlardan biri veya diğerinin, hattâ her ikisinin yerine bir üvey ana veya babanın kaim olması gibi; bazen imkânsız denecek derecede güç, bazen de sadece güçtür; ana babanın alkolik, sefih olması, ailenin iktisadî durumunun kötülüğü.... gibi; bununla beraber, bugün pek çok memleketlerde, bu güçlüklerle tamamiyle boyun eğlimemekte, çocuğun terbiyesine en müsait muhit aile olduğuna göre - Medenî Kanunlarda çocuğun ana ve babasıyla olan münasebetlerini velâyet ve vesayet haklarını, boşanmış veya mahkeme kararıyla ayrı yaşamakta olan ana babalar muvacehesinde çocukların durumunu tanzim eden hükümler dışında - manen metrûk veya manevî tehlikede bulunan çocuğu himaye mevzuunda, Devletin çeşitli bakımlardan bozuk aileler üzerinde dikkatli ve devamlı bir mürakabede bulunması yoluna gidilerek çocuk suçluluğu ile mücadele edilmektedir.

Meseleye, bu zaviyeden, önce yabancı memleketlerde, daha sonra memleketimizde kısa bir nazar atfedelim:

a) Yabancı memleketlerde:

23 — Birçok yabancı memleketlerde, bu cümleden olmak üzere İsviçre ve Almanya'da aileyi nezaret altında bulundurmak vazifesi bir âmme otorite ve makamına verilmiştir. Bu makam, muhtelif bakımlardan liyakatsizlik arzeden ailelerin çocukları üzerindeki nezaret hakkını sıkı bir kontrole tâbi bulundurduktan başka, gerekirse, çocuğun, terbiye ve himayesi mükellefiyetini yine kendi nezareti altında başka ellere tevdi eylemektedir.

Fransa'da da, alkolik, sefih, hattı hareketi bozuk, çocuğa maddî ve mânevî bakımlardan ihtimam göstermeyen ve onu ihmal eyleyen aileler muvacehesinde - ve Medenî Kanundaki velâyet, vesayet... müesseselerine müteallik hükümler dışında - bir taraftan velâyet ve vesayet haklarının iskatına, ana babanın çocuğa karşı çeşitli mükellefiyetlerini ihmal et-

meleri halinde tecziyelerine (35), bunun gibi çocuğa muhtelif bakımlardan yardıma, icabettiği ahvalde kendisinin, “çocukluğa yardım servisleri” ne veya “mahsus müesseseler” e yerleştirilmelerin müteallik kanunlar istar olunmuştur (36).

Birleşik Amerika'nın pek çok Devletlerinde de manevî tehlikedeki çocuklar bakımından dikkate şayan bir himaye sistemi kurulmuştur; filhakika hususî surette mekteplerde ve Üniversitelere bağlı Enstitülerde yetiştirilen ve “ziyaretçi hocalar” veya “Social Worker” adı verilen kimseler, hal ve yaşayışı itibariyle dikkati çeken çocukların ev durumlarını, aile içi vaziyetlerini incelemek için, bir aile dostu gibi ve muntazam bir surette evleri dolaşarak, çocuğun hattı hareketine mües-

(35) Eskiden, aile fertlerinin karşılıklı yardım ve müzaheret mükellefiyetlerinin icra olunmaması, sadece Medenî Hukukta mevcut müeyyideleri davet etmekte iken, hususiyle Birinci Cihan Harbini müteakip aile müessesesinde bozukluklar ve gevşeme husule gelmesi ve bunun neticesi olarak da nüfusu kalabalık büyük şehirlerde ve işçi merkezlerinde, bir taraftan ana ve babaları tarafından terk oldukları için maddî ve manevî sefaletle düşerek kendilerini fuhşa, serserilik ve suçluluğa veren çocukların adedinin artması, diğer taraftan aile müessesesinin başka sahalarına matuf tehlikeli tesirler icra etmesi, sözü geçen mütekabil yardım ve müzaheret mükellefiyetinin ifa edilmemesi müvacehesinde, mücerret Medenî Hukukun müeyyideleriyle iktifa edilmemeyi intaç eylemiş ve keyfiyetin bir suç haline konulması yoluna gidilerek, maddî, manevî malî şekilleri olan bu suça “ailenin terki suçu” denmiştir. “Madrid Ceza Hukukunu Tevhit Konferansı, terki, manevî terki de ihtiva edecek surette geniş anlamak lüzumunu hissetmiş, 1930 tarihli İtalya Ceza Kanunu da 570 inci maddesinde manevî terki tipik bir misal halinde kabul eylemiştir.” Sulhi Dönmezer, s.g. makale, Sf. 123; “Ailenin terki suçu” hakkında etraflı malûmat için: Sulhi Dönmezer, ailenin ceza hükümleriyle himayesi ve aile hukukundan münbahiş mükellefiyetlerin tecrimi, İstanbul Barosu Mecmuası, ikincikânun 1942.

(36) Fransa'da çocukların himayesine müteallik Medenî Kanun hükümleriyle, bu hükümler dışında ve bunları itmam eder mahiyette hükümleri ihtiva eden kanunlara ve manevî tehlikede olan çocuklara müteallik mevzuat ve bu mevzuatın ihtiva ettiği esaslar hakkında geniş malûmat almak için: Françoise Liévois, s.g.e., Sf. 13 ve müt.; bu mevzuda en dikkate şayan iki kanundan biri, çocuklara yardıma müteallik 15 nisan 1943 tarihli kanundur; bu kanun çocukları, “nezaret edilen”, “yardımlarına koşulan”, “muvakkaten toplanmış”, “muhafaza altında bulundurulan” çocuklar ve nihayet “Devlet yetimleri” diye muhtelif kategorilere ayırdığı gibi, çocukluğa yardım servislerinin de faaliyetini tanzim etmektedir.

Manevi tehlikede olan çocukların himayesine müteallik 3 temmuz 1944 tarihli ikinci kanuna gelince, bu da, manevi tehlikede bulunan küçüklerin mahsus bir heyetin kararıyla, mahsus bir müesseseye veya çocukluğa muavenet servislerine yerleştirilmesine selâhiyet vermektedir.

sir olabilecek bozuklukları tesbit etmekte, bunların düzeltilmesi için kâh tavsiyelerde bulunmakta, icabederse keyfiyetten âmme makamâtını haberdar ederek gereken tedbirlerin alınmasını istemekte, ve böylece, ihmal edilen, lâkaydiye maruz bulundurulmuş çocuklar, muayyen müesseselere veya normal ve muntazam aileler nezdine yerleştirilmektedir.

Yine Amerika'da, çocuk suçluluğu ile mücadele ve çocuk suçluluğunu önliyen müesseselerden biri telâkki edilen çocuk mahkemelerine bu mevzuda dikkate şayan vazifeler terettüp etmekte, aşağı yukarı bütün Birleşik Devletlerde, henüz suç işlememiş ve fakat ebeveyni tarafından - muktedir oldukları ahvalde dahi - çeşitli mevzularda ihtimam görmiyen, ana babası, veli veya vasisi tarafından terkolunan; yahut da hiç bir surette velâyet veya vesayet altında bulunmıyan çocuklarla, iş-tigalatı, hattı hareketi, muhiti, arkadaşları bozuk çocuklar; ebeveyn veya vasisinin kontrolü dışında bulunan... küçükler, çocuk mahkemelerinin himayesi altında bulunmakta ve sözü geçen müesseseler bu durumda bulunan çocuklar hakkında gereken tedbirleri almaktadırlar.

1912 Çocukları Koruma Kanunu ile Belçika, Children Act ile İngiltere, nihayet İsviçre, İtalya... manevî tehlikede olan çocukları himaye mevzuunda çeşitli hükümler ıstar ve kabul etmişlerdir (37).

24 — Yabancı memleketlerde, iktisadî durumunun kötülüğü dolayısıyla atölyelere, fabrikalara giden ve çocukları kendi insiyak ve arzularına bırakmak zaruretinde kalan aileler gibi, yine aynı sebep dolayısıyla bizzat çalışmak mecburiyetinde olan çocukların - aile birliğini himaye ve vikaye edecek surette - atölyelerde, fabrikalarda veya git-tikleri müesseselerde fazla tutulmamalarına ve buralarda çalışma tarzlarının tanzimine matuf kanunlar ıstar olunarak, sınaî çalışmanın teşkilâtlandırılması yoluna gidilmiş olduğu gibi, bozuk mesken şartlarıyla mücadele meselesine de, gerek devlet gerekse hususî teşebbüsler tarafından temiz ve ucuz mesken tedarikini sağlayacak hükümleri muhtevi mevzuat ile girişilmiştir (38).

b) Memleketimizde:

25 — Memleketimizde, manevî tehlikede bulunan çocukların himayesine matuf tedbirler ifadesini, bilhassa Medenî Kanunun muhtelif maddelerindeki hükümlerde bulmaktadırlar. Bu hükümleri, bir taraftan

(37) A. Von Overbeck, Le Nouvau droit pénal suisse, Sf. 48 ve müt.

(38) Donnedieu de Vabres, Traité élémentaire de droit criminel et de législation pénale comparée, Paris 1944, No. 280.

ana babanın çocuklarına karşı vazifelerine, diğer taraftan çocuğun ana babasına karşı himayesine matuf olmak üzere iki guruba irca ederek mütalâa etmek mümkündür (39)

Çocuğun temsiline ve mallarını idareye müteallik olanlar bir tarafa bırakılacak olursa, birinci gurupta yer alan hükümler, çocuğun ana baba tarafından iâşesine ve hususiyle - ileride ayrı ayrı üzerinde duracağımız (40) - fikrî, meslekî, dinî bakımdan terbiyesine taallûk etmektedir.

Çocuğun ana babasına karşı himayesini müstelzim olan ve ikinci gurupta yer alan hükümler içinde çok dikkate şayan olanlar vardır:

Gerçekten, Medenî Kanun, önce, 272. inci maddesiyle umumî bir kaidde koyarak, hâkimi "ana baba vazifelerini ifa etmedikleri takdirde... çocuğun himayesi için muktazi tedbirleri ittihaz ile..." mükellef kıldıktan sonra, 273. üncü maddesinin birinci fıkrasında "çocuğun bedenî veya fikrî tekâmülü tehlikede bulunur veya çocuk manen metrûk bir halde kalırsa..." hâkimin, ". . . . çocuğu ana babadan alarak bir aile nezdine veya bir müesseseye..." yerleştireceği esasını vazetmiştir. Şu hale göre, çocuğun ağır hasta olmasına sebebiyet verecek gayrı sıhhî şekilde büyütülmesi, mektebe gönderilmiyerek, bedenî kuvvetiyle mütenasip olmıyan işlerde çalıştırılması, fuhşa, dilencilığe, hırsızlığa teşvik edilmesi, içkiye alıştırılması.... gibi sebeplerden biri mevcut olunca, hâkim çocuğu ahvali bozuk bu aileden çıkarmakla mükelleftir. Vaziyet dolayısıyla çocuğun bir aile nezdine yerleştirilmesi mümkün olmazsa, bakım yurtları, yatılı mektepler.... gibi müesseselere yerleştirilmesi cihetine gidilir. Ancak, bu tedbirin tatbiki cihetine gidildiği ahvalde, ana babanın çocuk üzerindeki velâyet hakkı devam eder (41).

Yine Medenî Kanununun 274. üncü maddesine göre "velâyeti ifadan âciz veya mahçur olan, yahut nüfuzunu ağır surette suiistimal eden veya fahiş ihmalde bulunan ana babadan hâkim velâyet hakkını nezedebilir" (42).

(39) Bu iki grup hükümleri muhtevi maddeler hakkında etraflı ve geniş tahlilî malûmat için: Ferit Hakkı Saymen, Medenî Kanunumuzda çocukların ana babalarına karşı korunmaları, İş Mecmuası, Cumhuriyetin XX inci yılında Çocuk Me-selesi, İstanbul 1941, Sf. 171 ve müt.

(40) Aşağıda No. 36 ve müt.

(41) Ferit Hakkı Saymen, s. g. makale, sf. 178.

(42) Velâyet hakkının nez'i mevzuunda ayrıca, Türk Ceza Kanununun 33. üncü ve 437. inci maddelerini hatırlamak lâzımdır.

Maddedeki “velâyeti ifadan âciz” ana babadan maksat - kendilerini fuhşa vermeleri, babanın sarhoşluğa iptila yüzünden aile reisliği kudretini tamamen kaybetmesi... ve bu şartlar altında çocuğa terbiye verebilmek kabiliyetinden bahse imkân kalmaması hasebiyle - velâyet hakkını fiilen istimale muktedir olamıyan ana babadır.

“Mahçur ana baba” dan maksat ise, kendilerinde mevcut akıl hastalığı, akıl zayıflığı, israf, ayyaşlık, suihal.... gibi sebepler yüzünden hacr altına alınmış ana babalar; “nüfuzunu ağır surette suiistimal eden veya fahiş ihmalde bulunan ana baba” ya gelince: bunlar da bir taraftan, kanunun kendilerine tanıdığı “çocuğu tedip” hakkıyla sair hakları, matuf buldukları gayeler dışında kullanan yahut da çocuğun yatacağını, yiyeceğini muntazaman düşünmiyerek, ötede beride yatıp kalkmasına, yiyip içmesine lâkaydi gösteren ve çocuğu arayıp sormıyan ana babadır.

Medenî Kanun, ana baba arasındaki evlilik rabıtasının ayrılık gibi bir sebeple muvakkaten; butlan, boşanma veya ölüm gibi sebeplerle tamamen sona ermesi halinde de çocukları himayeye matuf tedbirler itihaz etmiştir. 148 inci maddeye göre boşanma veya ayrılık vukuunda hâkim, çocuğun menfaatleri iktizasınca, velâyet hakkının istimalini ve onunla birlikte çocuğu ana babadan birine bırakarak, diğerini sözü geçen hakkı kullanmaktan menetmektedir. Çocuk kendisine bırakılan tarafın tekrar evlenmesi halinde, üvey ana veya üvey babanın çocuğa fena muamele etmesi, ona karşı ihmalkâr davranması ihtimali karşısında da 149 uncu madde hâkime gereken tedbirleri almasını emreylemektedir. Bu tedbirlerin başında, çocuğun tekrar evlenen ana babadan alınarak ya evlenmiyen diğer tarafa tevdi veya bir aile yanına, yahut bir müesseseye yerleştirilmesi gelir.

Evlenme ölüm ile neticelenirse, velâyet, hayatta kalan eş tarafından müstakillen kullanılacaktır; hayatta kalan eş tekrar evlenirse, keyfiyet, çocuğu üvey ana veya babaya karşı korumayı iktiza ettireceğinden 275 inci madde gereğince, velâyet nezolunacak, çocuğa bir vâsi tâyin edilecektir (43).

26 — Medenî Kanunumuzun mânen metrûk veya manevî tehlikede bulunan çocukları himayeye matuf bu hükümleri ilk vehlede, maksadı teminde kâfi gibi telâkki edilirse de, düşünüldeğü - ve, boşanma veya

(43) Ferit Hakkı Saymen, s.g. makale, Sf 181.

ayrılığa karar sırasında menfaati bakımından çocuğun anasına veya babasına bırakılacağını âmir hükümden tecerrüd edildiği - takdirde, izahına çalıştığımız diğer hallerde, hâkimin ihmalkâr, lâkayd, çocuğu bedenî veya fikrî bakımdan tehlikede bulunduran, onu mânen terkeden ana babaların mevcudiyetine ne suretle muttali olabileceği suali hatıra gelmektedir. Medenî Kanun bu mevzuda sâkittir; bazı memleketlerin medenî kanunlarında olduğu gibi, çocuğu himayeye matuf vazifeleri yapmıyanları murakabe ve teftiş etmek ve müdahaleyi iktiza ettiren halleri hâkime bildirmek ödeviyle mükellef bir teşkilât da derpiş etmiş değildir.

Şu hale göre, Medenî Kanunumuzda çocukların himayesini istihdaf eden ve hâkim tarafından alınması lâzım gelen tedbirler tamamiyle nazarî bir mahiyet arz etmektedir. Her ne kadar, yine çocuğun himayesini istilzam eden Medenî Kanunun 354 üncü maddesi, velâyet altında bulunmıyan her küçüğe bir vâsi nasbolunacağını, Nüfus, Adliye ve İdare memurlarının, resmî muameleleri dolayısıyla muttali oldukları vesayeti müstelzim böyle bir hali Sulh Mahkemesine hemen ihbar ile mükellef olduklarını 409 ve 410 uncu maddeleri de bu mükellefiyetin ademi icrasının davet edeceği mesuliyet müeyyidesini beyan ediyor ise de, bir müellifin haklı ve yerinde olarak dediği gibi (44) tatbikatta bunun ne dereceye kadar yerine getirildiği ve memurların bu vazifelerine ne derece ehemmiyet verdikleri, çocukların himayesi bakımından mahalli temmüldür.

Bu izahlardan anlaşıldığına göre, yabancı memleketlerde olduğu gibi, memleketimizde de, çeşitli bakımlardan bozukluklar arzeden aileler muvacehesinde, manevî tehlikede bulunan çocukları himayeye matuf kanun hükümleri kabul edilip bu mevzuda gereken tedbirler alınacağına kadar, Medenî Kanunumuzda mevcut ve nazarî bakımdan hiç de gayri mükemmel denemiyecek hükümlerin daha işler bir hale konulması icabettiği düşüncesindeyiz (45). Bunun için de çocuğun himaye-

(44) Ferif Hakkı Saymen, s.g. makale, Sf. 182.

(45) 1593 sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu da, bir hükmü ile, 10 yaşını doldurmamış çocukları, ana babaları, ana babası olmıyanlar sair hısımları tarafından, hayat, sıhhat veya ahlâklarını tehlikeye maruz bırakacak fena muameleye, teşvik veya cebre düçar eyledikleri takdirde, nezdlerinde buldukları kimselerden alınarak Belediye veya Devlet Müesseselerine kabul edileceklerini tasrih etmekte ise de, bu hüküm de - vaziyete muttali olabilme çareleri kanunca derpiş olunmadığından - tamamen nazarî kalmaktadır.

sinde çeşitli bakımlardan muktazi olan, faraza bir taraftan akrabalarına, diğer taraftan çocukların himayesiyle uğraşan hayırsever cemiyetlere, hâkimden, icabeden tedbirleri almasını talep etmek hakkını tanımanın umumî esaslara uygun olduğu kanaatindeyiz.

27 — Henüz suç işlememiş ve fakat kimsesiz, kendi başına kalmış veya mânen metrûk olması dolayısıyla, her an suç işlemesi melhuz çocuklar hakkında cemiyetin tedbir almasında ve bunları himaye etmesinde menfaatinin bulunduğu aşikârdır; sadece suçluları cezalandırmak kâfi olmayıp suçların önlenmesine çalışmak da, cemiyetin, devletin belli başlı vazifelerindedir; ancak her şeyi Devletten beklemek de doğru değildir; pek çok yabancı memleketlerde yapıldığı gibi, memleketimizde de henüz suç işlememiş ve manevî tehlikede olan çocukların himayesi hususunda fertlerin de dernekler, hayırkâr cemiyetler kurarak Devletle elele vermesi lâzımdır. Gerçi Türkiyemizde de kâh Devlet, kâh hususî idareler, belediyeler, hususî dernekler, cemiyetler tarafından kurulmuş ve çocukları himaye vazifesini deruhte etmiş bazı müesseseler vardır (46).

(46) Bir kaçını zikretmenin faideden hâli olmadığını sandığımız bu müesseselere işaret etmezden önce beyan edelim ki, Türklerin ötedenberi çocukları ve gençleri yetiştirmek, terbiye, islâh ve himaye etmek hususunda, büyük gayretler sarfetmiş oldukları Milâddan binlerce sene evvel Mezopotamya'da yaşayan Sumer'lere ait Nipur hafriyatından, ve Milâddan iki asır önce Hün ve Uygur Türklerine ait kitabelerden elde edilen bilgilerden anlaşılmış olduğu gibi, Selçuk ve Osmanlı Türklerinin de, hususiyle kimsesiz, yoksul, metrûk çocukların himayesini istihdaf eden müteaddit vakfiyeler yapmak suretiyle aynı yolda yürümüş oldukları görülmektedir.

Bu mevzuda ve daha yakın bir tarihte zikredilmesi lâzımgelen çok dikkate şayan bir müessese Mithat Paşa'nın Tuna ve navalisi umumî valiliği zamanında kurmuş olduğu ve bilâhare benzerlerinin İmparatorluğun bütün eyaletlerinde tesisi Dahiliye Nezaretince temin olunmuş bulunan "Çocuk Islâhhaneleri" dir. Nizamnamesindeki hükümlere göre bu müesseselere kabul şartları şunlardır:

a) Islâhhaneye 12 - 13 yaşından yukarı olmayıp da, yerli, yabancı, islâm, hıristiyan çocuklardan, babasız, anasız, öksüz, yetim çocuklarla, ana babası veya bunlardan birisi fakru zaruret içinde bulunması veya amelimanda olması dolayısıyla her türlü sevk ve idareden mahrum çocuklar alınır.

b) Yukarıki şartlar haricinde ve bir talep vukuunda ana baba ve akrabası olan çocuklar da islâh ve terbiye edilmek üzere islâhhaneye kabul edilirler.

c) Alelilâk 13 yaşından aşağı olup irtikâp, töhmet ve cinayetle kanunen bir sene ve daha ziyade hapsi lâzımgelen çocuklar dahi, Hükümetin resmî emriyle islâhhaneye alınır.

d) Islâhhanelerde bu çocukların bir taraftan tahsili, ulumu, diğer taraftan ter-

Ancak bunlar miktarları az, faaliyetleri mahduttur. Bu müesseselerin hem adeden çoğaltılarak, hem de çocukları himayeye matuf gayretlerinin birleştirilip faaliyet sahaları memleketin en ücra köşelerine yayılacak şekilde genişletilerek, mânen metrûk, kimsesiz, anadan babadan yetim, muhtaç... çocukların veya ailelerinin imdadına koşabilecek duruma gelmeleri temenniye şayandır.

zilik, kunduracılık, dabaklık, mürettiplik... atölyelerinde bir sanat elde etmeleriyle uğraşılır.

Dikkat buyurulacağı veçhile, suç işlemiş çocukları istihdaf eden (c) bendindeki hüküm bir tarafa bırakılacak olursa, islâhhanelerin kuruluşundaki esas gaye, henüz suç işlememiş ve fakat manevi tehlikede bulunan çocukları himaye suretiyle cemiyete nafi birer uzuv haline getirmeğe matuftur.

Günümüzde çocukları çeşitli bakımlardan himaye vazifesini deruhte etmiş müesseselere gelince, bunlar Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardım Sevenler Cemiyeti, İstanbul Düşkünler Evi, Fukaraperver Cemiyeti'dir. Bir kaçını anlatalım:

1 — Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu:

Hususî himaye müesseselerinden biri olup, 1921 de Ankara'da "Türkiye Hima-yei Etfal Cemiyeti" adıyla kurulmuş, bilâhare "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu" adını almıştır. Kurumun gayesi, 12 yaşına kadar bütün Türk çocuklarının hayat ve haklarını, 18 yaşına kadar da Kurumun muhtelif müesseselerinde bulunan bütün çocukları, maddî ve manevî bakımdan korumaktır. Kurum bu gayesine, çocukların hayat ve sıhhatlerini korumak hedefini güden neşriyatta bulunmak, çocuk esirgemelerini istihdaf eden müesseseler açmak, mektepte olsun olmasın fakir ve hasta çocukların tedavisi için yardım yapmak, giyecek, yiyecek vermek, ve hususiyle:

a) Kimsesiz, himayeye muhtaç çocukları hürmete ve itibara şayan aileler nezdine yerleştirmek,

b) Velisiz ve vasisiz çocukların vesayetini deruhte etmek, iş görebilecek çağdaki muhtaç çocuklara iş bulmak, vücutça ve ruhça sakat çocuklar için islâh evleri, ortada kalmış çocukları himaye ve ileride daha esash müesseselere yerleştirmek üzere misafir evleri açmak suretiyle ulaşmağa çalışmaktadır.

Kurumun bugün 300 ü aşmış olan çocukları koruma müesseseleri arasında, bilhassa 3 çocuk yuvası, 24 Gündüz Bakımevi, 39 muayene, 11 Süt damlası, 37 Aşevi, 15 Şefkat Yurdu, 16 Yetim evi, 46 Talebe Sofrası, 2 Ana mektebi, 4 Çocuk Kütüphanesi zikre şayandır.

2 — İstanbul Düşkünler Evi:

1892 de Ok Meydanı'nda inşa edilen Düşkünler Evi, Sadrâzam Halil Rıfat Paşa'nın gayretleriyle 1895 de açılmış olup, 12 Nisan. 1332 tarihli nizamnamesiyle ve İstanbul Belediyesinin himayesi altında idare olunmaktadır. Müessesede kadrosu her gün biraz daha genişliyen bir yuva vardır; buraya, sokağa bırakılan yavrularla, kimsesiz perişan küçük çocuklar kabul edilmekte, 7 yaşına kadar burada ihtimam gördükten sonra yatılı köy mekteplerinde ilk tahsillerini yapmak üzere Maarife devredilmekte, sözü geçen tahsili ikmal ettikten sonra tekrar müesseseye

28 — Memleketimizde iktisadî durumunun kötülüğü dolayısıyla biz-zat çalışmak mecburiyetinde olan çocukların himayesine ve bunların istismar edilmelerinin önlenmesine matuf hükümler ifadesini Borçlar Kanununun hizmet akdî babında mevzuu 318 ve 330 uncu maddelerinde, 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanununun 173, 174 üncü üncü maddeleriyle, 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanununun 48, 49, 50, 58 inci maddelerinde bulmaktadır. Tetkik edilirse görülür ki, bu maddeleri vazetmekle Türk Kanun vazı çocukların daha ziyade bedenî bakım-dan had bir yorgunluğa sürüklenmemesi meselesiyle meşgul olmuş ve onlara, muayyen saatten fazla çalıştırmamak gibi bazı maddî menfa-atler temin etmekle iktifa eyliyerek, çalıştırıldıkları çeşitli mahallerde ahlâkî durumlarını ve gidişlerini kontrole matuf tedbirler vazetmemiş-

avdet ederek, diğr düşkün ve âcizler için müessesede kurulmuş terzilik, kunduracılık, marangozluk atölyelerinde bu sanatları iyice öğrenip hayatlarını kazanabilecek hale gelinceye kadar kalmaktadırlar.

Küçük ve kimsesiz yavrulardan başka 7 ile 15 yaş arasında olup da anasız, ba-basız veya bakacak akrabası olmadığı, zabıta tahkikatı ile sabit bulunan çocuklar da müesseseye kabul edilmekte, bunlar da atölyelere taksim edilerek kendilerine bir sanat öğretilmektedir. Yaşlı düşkünler de dahil olduğu halde müessesede hâlen bi-ni mütecaviz yoksul ve kimsesiz barındırılmaktadır.

3 — Çocukları himaye eden müesseseler arasında faaliyet sahasına "Hal ve gidişleri bakımsız çocukları koruma" yı da idhal etmiş olan "Yardım Sevenler Derneği" ile, himayeyi bazen doğrudan doğruya, bazen dolayısıyla yapan "Ye-timleri Himaye Cemiyeti", "Fukaraperver Cemiyeti" ni, "Emlâk ve Eytam Banka-sı" nı, "Kızılay" ı da zikretmek lâzımgelir.

Metinde de beyan ettiğimiz veçhile çok hayırlı gayelere matuf olarak kurulmuş ve hayırlı işler başarmış oldukları muhakkak bulunan bütün bu teşekküllerin - gelirlerinin mahdut olması dolayısıyla - esas ve büyük gayelerine ulaştıkları söy-lenemez. Çocuk dâvasının en ileri bir memleket dâvası olduğunun bütün memle-ketlerde gereği gibi anlaşıldığı şu zamanda, vatandaşların sözü geçen teşekkülle-re daima cömert davranmaları ve bunların büyük gayelerine - memleketin bazen münferit, bazen de bir kaç vilâyetinde değil ve fakat her tarafında - ulaşabilmeleri yolunda daha kuvvetle desteklemeleri temenniye değer bir keyfiyettir.

Tarihte ve günümüzde çocuk himaye meseleleri hakkında: "Hüseyin Sapmaz-lı, çocuk hakları ve himaye müesseseleri, Ankara 1943, Sf. 183 ve müt.; Vedat Dic-leli, Yoksulluk ve Sosyal Yardım şekilleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 1946, Cilt 3, Sayı 1, Sf. 188 ve müt; Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu-nun küçük bir tarihçesi, İstanbul 1940 (Kurum Neşriyatı).

tir (47). Esasen bu kanunlardan Umumî Hıfzıssıhha Kanunu ile Borçlar Kanunundaki hükümler hemen hemen tatbik de edilmemektedir (48) İş Kanununa gelince: Bu kanun da ancak mahiyeti itibariyle yolunda işliyebilmesi için günde 15 işçi çalıştırmağı icabettiren ve sanayiden sayılan mahdut iş yerlerine münhasır bulunmakta, kanun "küçük sanayiye", "ev sanayiine", "ziraate" ve "seyyar satıcılığa" şamil bulunmamaktadır. Bir müellifin verdiği istatistikî malûmata göre (49), bizde 7 - 16 yaşları arasında bulunan 3.749.909 çocuktan, İş Kanununun hükümlerine tâbi olan iş yerlerinde çalışan sadece 35.000 çocuk istifade etmekte, geri kalan 3.714.909 çocuk - ki bunlardan mühimce bir kısmının muhtelif sahalarda çalıştıkları söylenebilir - hemen hemen hiç bir kanun tarafından himaye edilmemektedir.

Kendilerine bakacak kimsenin bulunmaması veya ana babanın iktisadî sıkıntı içinde olması, yahut da bu sonuncuların sırf çocuklarının sırtından geçinmek istemesi sebep ve saiki tahtında erken yaşlarda çalışmak ve bu suretle her yerde ve herkesle temasa gelerek ahlâklarının çabucak bozulabilmesi mümkün - ve bazen doğrudan doğruya bunun neticesi olarak, bazan da evine behemehal bir şey getirmek endişesi içinde gayri meşru yollara sapmaları melhuz - zaruret içinde çocukları korumak ve hususiyle ana babanın veya büyütenin istismar etmesine mahal bırakmamak için, bunların gerek fabrikalarda, gerek sınaî ve ticarî bütün iş sahalarında kullanılmalarını, bazı hallerde büsbütün men, bazı hallerde de sadece tahdit eden etraflı bir kanun istarında zaruret vardır.

"Bu kanun çocukların ne gibi işlerde çalışmalarının yasak olduğunu veya ne gibi işlerde istihdamlarına müsaade olunacağını, asgarî ve azamî yaş hadlerini, iş şartlarını, iş müddetlerini...." (50) çalıştıkları yerlerde ahlâkî ve manevî bakımlardan devamlı ve sıkı bir murakabeye

(47) Her ne kadar, meselâ Umumî Hıfzıssıhha Kanunu mahallî belediyelerce bar, kabare, dans salonları, kahve ve buna müşabih sair yerlerde 18 yaşından aşağı çocukların - bu mahallerin çocuk ahlâkiyatını ifsata müsait olması hasebiyle - istihdamının menedilebileceğini tasrih etmekte ise de, keyfiyet tamamen ilgili makamların ihtiyarına bırakılmış bulunmaktadır.

(48) Orhan Tuna, Sanayide Çocuk Say'ı ve Çocuk say'ının korunmasına matuf mevzuat, İş Mecmuası, Cumhuriyetin XX inci yılında Çocuk meselesi, İstanbul 1943, Sf. 222.

(49) Orhan Tuna, s.g. Makale, Sf. 223.

(50) Orhan Tuna, s.g. Makale, Sf. 226.

tâbi tutulmalarını tayin ve tanzim etmelidir; umulan faydaları temin edebilmesi için, böyle bir kanunda mevcut hükümlerin tatbiki hususu, doğrudan doğruya Hükümetçe temin olunmalıdır. Diğer taraftan, iktisadî durumun kötülüğü dolayısıyla, fabrikalara, atölyelere, imalâthanelere.... devam eden ve çocuklarını kendi arzularına terk zaruretinde kalan ana babaların - yabancı memleketlerde yapıldığı gibi aile birliğini himaye ve çocuklarını çeşitli bakımlardan vikaye edebilecek surette - gittikleri mahallerde fazla tutulmamalarına ve buralarda çalışma tarzlarının tanzimine matuf kanun hükümleri istarı temenniye şayandır (51).

2) Dış Muhit:

29 — Çocukları suç işlemeğe sevkeden sosyal âmiller bir taraftan da ifadesini aile dışı muhitten gelen tesirlerde bulur; mesele, ifsat edici vasıta ve imkânları değişik ve çeşitli şehirlerde büyük bir ehemmiyet kesbeder.

A — Büyük şehirlerin ifsat edici vasıtaları:

30 — Sokağın bozucu tesirlerine, meyhane, bar, genel ev, sinema veya sair temaşa mahalleri, müstehcen neşriyat.... tın ahlâkı ifsat eden tesirlerinin inzımamı, zikrettiğimiz mahallerde, çocukların herkesle ve her surette temasa gelmeleri, suçluluklarının büyük merkez ve şehirlerde tekâsüf etmesinin dikkate değer sebeplerindendir; hele her türlü ailevî ihtimam, şefkat ve terbiyeden uzak kalmış gevşek iradeli himayesiz çocukların, şehirlerin tahrik edici çeşitli vasıta ve imkânları içinde, daha fazla tahammül edemiyerek tehlikeli mintakaya çabucak giriverdikleri ve dış muhitten gelen bozucu tesirlerin kurbanı olarak çok defa suç işledikleri vâkidir.

Petit'nin Belçika Çocuk Himaye ve Müşahade Enstitülerinde yaptığı istatistikî çalışmalara göre dış muhitten gelen ve çocuğu ifsat edip suç işlemeğe sevketmiş bulunan âmiller şu nisbetler içinde mânalanmaktadır (52):

(51) Her ne kadar 155. inci maddesiyle Umumî Hıfzıssıhha Kanunu; 40. inci maddesiyle İş Kanunu, kadınların doğumlarından mukaddem ve doğumlarını müteakip üçer haftalık bir devre zarfında, fabrika, imalâthane, umumî ve hususî müesseselerde çalıştırılmıyacaklarını; emzikli kadın işçilerin çocuklarına süt vermek için tâyin edilmiş olan zamanın işte geçen zaman olarak telâkki edilmesini derpiş etmekte iseler de, bu hükümlerin çocukların kendi insiyak ve arzularına bırakılması zaruretini bertaraf düşüncesiyle ilgisi bulunmadığı aşikârdır.

(52) Françoise Liévois, s.g.e., Sf. 152.

	Erkek çocuklarda	Kız çocuklarda
Sokağın bozucu tesirleri	% 63,3	% 68
Ahlâk ve âdâba muhalif neşriyatın tesirleri.	% 25,3	% 10
Sinemanın tesirleri	% 34,4	% 25
Dansinglerin, barların tesirleri	% 17,6	% 16

Dış muhitten gelen ifsat edici vasıtaların çocuk suçluluğu üzerindeki tesirlerini tetkike matuf eski ve yeni istatistikler, aşağı yukarı Petit'nin müşahedelerini teyit etmekte ise de, sinemanın çocuk suçluluğu bakımından oynadığı rol münakaşalara mevzu olmaktadır. Healy ve Burt gibi bazı müelliflerin çocuk suçluluğu ile sinema arasında çok cüz'î bir rabitanın mevcudiyetine kani olmalarına mukabil daha yeni olan Rouvrey'in anketinde, sinemaya % 31,8 nisbetinde bir rol izafe olunmaktadır. Mitchel, Gratte, Costa gibi müellifler de suçlu çocukların sinemayı, muhitlerinin izdirabaver şeniyetlerinden kurtulmak hususunda bir kaçış yolu telâkki eylediklerinden ve sinemanın tehlikelerinden ısrarla bahsetmektedirler (53).

Sinemanın çocuk üzerinde muhtelif bakımlardan menfi tesirler icra edebileceği bizce de variddir. Gerçekten gördüklerini yapmağa özenen çocuklar üzerinde sinemanın en büyük önemli tesiri, bunlardaki taklit istidadını inkişaf ettirmektir. Bu istidadın, terbiyevî filimler muvacehesinde inkişafı faydalı olabilirse de, çocuğu, hele henüz bülûğ çağının sarsıntıları içinde bulunan genci, karanlık içinde ve filimlerin kötü sahneleri karşısında kontrolsüz bırakmak da büyük bir gaflet olur; sinema filmlerini - ve belki de bundan daha cazip olarak gayri ahlâki fiil ve hareketlerin icra edildiği birer mahal haline gelen kontrolsüz sinemalarda mütecessisane etrafını - seyretmeği bir itiyat haline getiren çocuk, pek çok ahvalde mektebini, evini, bazan işini sık sık terkederek vaktini orada geçirmek daimî arzusuna kapılıp ahlâken sukut edebileceği, bazı kereler bu sebeple serseri ve aylak olabileceği, sinemaya gitmek için para bulamazsa defter kalem parasını buraya yatırarak ilk yalancılığa başlayabileceği, gibi bu da kâfi gelmezse evden para aşırmağa yeltenerek ilk hırsızlıklara mübaşeret de edebilir. Bozuk evsiftaki filmleri devamlı olarak temaşa neticesinde, gördüklerini tatbiki ve meselâ muayyen bir şeyi ele geçirmek için değil hassaten kendisini

(53) Sulhi Dönmezer, s.g. Makale, Sf. 118 - 119.

tehlikeye atmak ihtiyacıyla suç işlemeğe, haydutluk veya hırsızlık yapmağa kalkışabilir.

Çeşitli hastalıkların sebeplerinin içtima ettiği havası pis ve bozuk sinema salonlarının çocuk bakımından arzedebileceği sıhhî mahzurlar üzerinde fazla durmadan denebilir ki, sinema ve bunun gibi sair temaşa mahalleri bakımından bazı tahdidi hükümler kabulünde zaruret vardır. Bu zarureti anlamış olan pek çok memleketler kanun vaz'ıları, önce muayyen bir yaşa kadar olan çocukların sinema, tiyatro gibi temaşa mahallerine götürülmeleri yasağını koymuşlardır. Bu yaş haddi pek çok memleketlerde 6 dır (55).

6 yaştan başlamak suretiyle bazı memleketlerde 14, bazılarında 16, bazılarında 17, nihayet bazılarında da 18 yaşa kadar, gençlerin ancak mahsus komitelerin kontrolünden geçmiş terbiyevî veya bu yaştakiler için mahsus bir surette çevrilmiş filimlere gidebilecekleri kanun hükümleriyle tesbit edilmiştir.

Bizde 12 yaşını ikmal etmiş çocukların sinema ve buna müşabih temaşa mahallerine girmelerini meneden kanun hükümleri yoktur. Umumî Hıfzıssıhha Kanunundaki 12 yaş kaydının da tamamen nazarı olduğu ve sözü geçen mahallere her yaşta çocukların veya gençlerin kabul edildiği, hepimizin her gün göregeldiğimiz hakikatlerdendir. Sinema ve buna benzer mahallerin çocuk ruhu üzerinde icra edeceği menfi tesirleri bertaraf etmek ve çocuk ahlâkiyatını ifsat eylemesine mâni olmak zımında gereken kanun hükümlerinin istarı ve ciddî bir surette tatbiki yoluna gidilmesinin, hissesine düşen nisbette, müsbet neticeler sağlıyacağını düşünüyoruz (56).

(54) Lafon'un Primo de Maio adlı bir Portekiz mecmuasından naklen zikrettiği bir istatistiğe göre, İkinci Cihan Harbinin arifesinde 40.000 snemaya, her hafta 70 milyon seyirci gittiği, bunların 2/3 ünü gençlerin ve çocukların teşkil eylediği sabit olmuştur; işin dikkate şayan tarafı, bu sinemalarda gösterilen 1.810 filmde, katille de neticelenebilen 340 müsallâh hırsızlık, 254 küçüklerin baştan çıkarılması, 174 şantaj, 1405 zina, 1356 alkolizm 1155 kız kaçırma vakasının - ki bunların hepsi de kanunen tecrim ve tecziye edilmiş fiillerdir - tasvir olunmuş bulunmasıdır.

(55) Bu yaşı kabul eden memleketler, Umumî Hıfzıssıhha Kanuniyle Türkiye, Almanya, Letonya, Danimarka, Nikaragua, Peru, Çin'dir. Sözü geçen yaş Macaristan'da 5, Salvador gibi bazı memleketlerde 3 dır.

(56) Sinemanın çocuk ruhu üzerindeki menfi tesirleri ve çocuk suçluluğu bakımından oynadığı rol hakkında etraflı malûmat için: Osman Şevki Uludağ, Çocuklar, gençler, filmler, İstanbul 1943; Hilmi A. Malik, s.g.e., Sf. 36 ve müt.

31 — Meyhaneler, barlar, dans salonları, genel evler.. gibi mahallerin - erken yaşlardan başlayarak zamanlarını buralara devam etmeğe veren ve çeşitli seciyede insanlarla temasa gelerek kötü itiyatlar eden çocukların suçluluk tehlikeli mıntakasına girebilmelerine basamak teşkil etmek bakımından oynayabileceği rol üzerinde uzun uzadıya durmağa mahal olmasa gerektir.

Diğer bir çok hükümleri gibi, umumî Hıfzıssıhha Kanununun, yalarında ebeveyn veya vasileri olduğu halde dahi 12 yaşından aşağı çocukların meyhanelere girmelerine müsaade etmiyen; bar, kabare, dans salonları, kahve vesair yerlerde 18 yaşından aşağı çocukların istihdamının menedilebileceği hususunda mahallî belediyelere selâhiyet veren hükümleriyle, Türk Ceza Kanununun her nerede olursa olsun 18 yaşını doldurmamış gençlere içki veren veya satanları tecziye eden hükmünün işler bir halde olmadığı zannındayız; çocukları muhtelif bakımlardan ve ahlâken ifsat eden bu nevi mahallerin arada sırada ve sureta değil, ciddî ve devamlı bir murakabeye tâbi tutulması keyfiyetinin, zabitanın en belli başlı vazifelerinden biri olduğu düşüncesindeyiz.

32 — Sokağın bozucu tesirleri mevzuunda, bilhassa büyük şehirlerde ve merkezlerde tekasüf eden çocuk serseriliğini ve ekseriya bununla müterafik olarak çocuk dilenciliğini ele almak lâzımgelir.

Aylaklığın ve dilenciliğin çocuk suçluluğunun en ehemmiyetli sebeplerinden biri olduğuna yukarıda işaret etmiştik (57); önceleri bir çok memleketlerde serserilik ve dilencilik müstakil birer suç olarak cezalandırılmakta ve kendileriyle bu şekilde mücadele yoluna gidilmiş bulunulmakta idi; fakat bugün hem serseriliğin, hem de dilenciliğin men'inin, tamamen kanun tarafından ihdas edilen suçlar olduğu anlaşılmıştır; zira bir serseri veya dilencinin bu nevi fiillerinden dolayı meselâ hapisle tecziyeleri, islâh bakımından bu cezanın tamamen gayrı müessir olduğunu meydana koymuştur (58). İşte bu esası gözönünde bulunduran birçok yabancı memleketler kanunları, çocuk suçluluğunun belli başlı kaynaklarından biri olan çocuk serseriliği ve çocuk dilenciliği ile mücadele yoluna, evvelâ bu fiilleri alelâde birer suç olmaktan çıkarmak, sonra da keyfiyeti, çocuklar hakkında hususî bir rejimin tatbikini iktiza ettiren bir hal saymakla girmişlerdir.

(57) Yukarıda No. 21 e bakınız.

(58) E. Garçon, Le droit Pénal, Origines, Evolution, Etat Actuel, Paris 1922. tercüme eden Naci Şensoy, H.F.M. 1947 sayı 3 Sf. 1207.

Bazı farklı hükümlerin mevcudiyetine rağmen, yabancı memleketler mevzuatında serseri veya dilenci çocuklar hakkında tatbik olunan bu hususî rejim, esas itibariyle, ifadesini - Devlet eliyle müdahale edilmek veya mahsus teşekküller vazifelendirmek suretiyle - bu durumda olan çocukların, icabı hale göre, mahsus müesseselere veya Devlet idaresindeki âmme yardım kurumlarına, veya hayırkâr bir müessese-ye veya şahıs nezdine konulmasında, yahut da işlendirilip çalıştırılmasında bulur (59).

33 — Memleketimizde - çocuk suçluluğunun en ehemmiyetli sosyal sebeplerinden biri olan çocuk serseriliği ve dilenciliği ile mücadele mevzuunda - yabancı memleketlerdekilere benzr hükümleri ihtiva eden bir kanun yoktur (60).

Çocuk suçluluğu ile mücadele bakımından, bu mevzuu da etraflı surette içine alan çeşitli hükümleri muhtevi bir kanun kabul edilinceye kadar, kimsesiz yahut mânen metrûk veya manevî tehlikede bulunan çocukların en izdirabaver kısmını teşkil eden çocuk serseriliği ve dilenciliği ile mücadele için hiç olmazsa, Medenî Kanunumuzun, evvelce üzerinde durduğumuz hükümlerinin işler bir hale getirilmesi icabettiği dü-

(59) Bu mevzuda, Fransa için, çocukluğun himayesine dair 30 Ekim 1935 ve 17 Haziran 1938 tarihli kanun kuvvetinde kararnamelerin 1 ilâ 7 inci; Belçika için 15 Mayıs 1912 tarihli çocukları koruma kanununun 13. üncü; İtalya için 20 Temmuz 1934 tarihli kanun kuvvetinde kararnamenin 3 üncü kısmındaki 25 ilâ 31 inci maddelerine, Almanya için 26 Haziran 1935 tarihli kanuna bakınız.

(60) Mevzuatımızda dilencilik veya çocuk dilenciliği ile mücadeleye müteallik hükümleri ifadesini Türk Ceza Kanununun 444 ve 445 inci maddeleriyle, Darülâcceze tesis edilmiş ve edilecek olan Belediye hudutları içinde tatbik edilmesi lâzımgelen dilenciliğin menine dair 16. Aralık 1933 tarih ve 1311 sayılı nizamnamede bulur.

Serseriliğe gelince: Buna müteallik hükümler de 20 nisan 1325 tarihli "Serseri ve mazannaisu olan eşhas hakkında" ki kanundadır; bu kanunun 1,3 ve 16 inci maddelerine göre, ebeveyn veya çocukların infak ve terbiyesiyle mükellef olan kimseler, muktedir buldukları halde bunu yapmazlar ve bunların şurada burada serseriyane dolaşmalarına müsaade ve müsamaha edilirse cezalandırılırlar.

Görülüyor ki bu hükümler, sözü geçen fiilleri önlemek mevzuunda tecrim ve tecziyeyi esas almışlardır; bunun gayri müessiriyeti metinde anlatılmıştı: kaldı ki - mülga sayılamamakla beraber - 1933 tarih ve 1311 sayılı nizamname ile 1325 tarihli kanun hayli zamandır tatbik de edilmemektedir. Tahir Taner, Ceza Hukuku ve Türk Ceza Kanunu Şerhi, İstanbul 1937, Sf. 150; Hüseyin Sapmazlı, s.g.e., Sf. 110.

(61) Yukarıda No. 25 ve müt.

şüncesindeyiz (62).

B — Büyük şehirlerin suç ocakları:

34 — Büyük merkez ve şehirlerde, çocukları ifsat edecek vasıtalar yanında, son zamanlarda, bir de, sözü geçen mahallerdeki “suç ocakları” zikredilmektedir; mesele bilhassa Şikago’da ve diğer bazı büyük Amerika şehirlerinde yapılmış olan araştırmalardan sonra bahse mevzu olmuştur, bu araştırmalara göre, genç suçlular şehrin daha ziyade iş merkezlerinde ve sanayi mıntakalarında kaynaşmakta, bu suç bölgeleri uzun bir zaman devam ederek, buralarda çeteler marifetiyle suç işlemeği sirayet halinde bulundurmaktadır; bu mevzuda dikkate şayan noktalardan biri de, suç mıntakalarında oturanların ırk bakımından terkibi, 20 sene içinde tamamıyla değiştiği halde, suçluluk nisbetlerinin sabit kalmış olmasıdır (63).

Amerika’da, suç ocakları veya suç mıntakalarında çeteler halinde suç işliyen çocukların suçluluklarıyla mücadele için, bunlar guruplar halinde ele alınmakta, hiç bir zaman sıkı veya askerî bir disiplin mevzuu-bahis olmaksızın bu guruplar muayyen kir program içinde sevkedilmek, ve çocuklara hissettirilmemeksizin oyun oynamak, eğlenme imkânları temin olunmak suretiyle, suç işleme imkânları yok edilmeğe çalışılmaktadır.

Kaydedelim ki memleketimizde ve büyük Avrupa “henüz suçluluk mıntakalarını ve bunların hususiyetlerini tesbit etmek bakımından araştırmalar yapılmış değildir” (64).

II — Terbiye:

35 — Ahlâkî ve manevî salabeti sağlamağa vasıta olan terbiyenin, çocuğa muayyen bir yaşa kadar aile içinde verilmek lâzımgeldiği tabiidir; ailevî terbiye, bu müessesenin, üzerinde durduğumuz çeşitli bozuklukları ve düzensizliği ile ilgili bulunduğu cihetle, bu mebhasta ele almak istediğimiz sadece, çocuk terbiyesinin diğer bazı önemli unsurları ezcümle onun fikrî, manevî ve meslekî bakımlardan terbiyesidir.

(62) Son zamanlarda, matbuatta uyandırdığı derin akislerden, İstanbul’un hemen her tarafında serseri ve dilenci çocukların sayısının gün geçtikçe ürkütücü rakamlara baliğ olduğu anlaşılmaktadır; hususiyle günümüz iktisadî şartlarının kötülüğü ve sefaletin fazlalığı yüzünden durumun, diğer bazı büyük merkezlerimizde de aynı olabileceğini düşündürmektedir; mesele mühimdir ve üzerinde ne kadar durulsa yeridir.

(63) Jean Frete, s.g.e., Sf. 31.

(64) Sulhi Dönmezer, s.g. makale, Sf. 120.

1 — Fikrî terbiye:

36 — Fikrî terbiye aile ile birlikte, bazan aile yerine, çocuklara muhtaç oldukları iptidaî ve umumî mefhumları vermesi lâzımgelen mektep meselesiyle sıkı bir münasebet halindedir.

Mektebin her şeyden önce, çocuğun vakit ve zamanını almak, maddî meşgale imkânları vermek bakımından faydası vardır; bugün pek çok memleketlerde çocuk serseriliğinin müessir surette men'î çareleri yanında, çocukların muntazaman mektebe devam ettirilmelerine ehemmiyetle yer verilmesi, ona sözü geçen maddî meşgale imkânlarını bahşetmesi ve çocukların ötede beride başı boş dolaşmalarını önlemesi sebebinden ileri gelmektedir.

Mektebin diğer faydaları da, ifadesini, bilhassa, çalışmak itiyadını, umumî hatları içinde de olsa, fikrî, bunun gibi bedenî terbiyeyi yapıp yağurmakta.. bulur.

Umumî olarak denebilir ki, mektep ve tahsil vasıtasıyla muayyen bir fikrî terbiye seviyesine ulaşmış kimseler, cemiyetçe yaşamının cemi kaide ve icaplarına, disiplinli hayatına, ümmî insanlardan çok daha çabuk ve aydın bir idrâkle intibak etmesini ve bu itibarla, sosyetenin sükûn ve huzurunu temin zımında vaz' olunmuş kaidelerin ihlâl edilmemesi lâzımgeldiğini daha ileri bir anlayışla bilirler.

Yabancı memleketlerde yapılmış olan istatistik çalışmaları neticesinde ve umumî surette, tahsil ve fikrî terbiye yükseldikçe, suç işleme nisbetinin azaldığı tesbit edildiği gibi, suçlu çocukların mühim bir ekseriyetinin de, yaşları ile mütenasip bir tahsil ve fikrî terbiye seviyesine ulaşamamış buldukları sabit olmuştur (65).

Memleketimizde yapılmış olan hususî anket mesailerinden de, suçlu çocuklarımızdan ürkütücü ve düşündürücü bir ekseriyetinin mektebe hiç gitmedikleri, bunlardan pek çoğunun okuma yazma dahi bilmediğini; mektebe gitmiş olanlardan da ancak yarısının ilk tahsil yaptığı, orta mektebi ikmal edenlerin pek cüz'î, liseyi bitirenlerin hemen hiç olmadığı anlaşılmaktadır. İşin dikkate şayan tarafı, bizde, çocukların tahsilden mahrumiyetini müstelzim saiklerin, meselâ, köyde mektep olmayışı, cehli sebebiyle ana babaların veya çocuğu büyütenlerin gönderme-yişi, çocuğun fakru zaruret içinde bulunuşu şeklinde tecelli etmesidir (66).

(65) Françoise Liévois, s.g.e., Sf. 145.

(66) Hilmi A. Malik, s.g.e., cetvel B; Tezer Taşkiran-Samet Ağaoğlu, s.g.e., Sf. 26; Sulhi Dönmezer, s.g. Makale, Sf. 122.

37 — Küçük yaşlardan başlayarak herkesin en ileri derecelerine kadar tahsil yapabilmesine çeşitli bakımlardan imkân olmadığında şüphe yoktur; ancak, çocuklara hiç olmazsa - fikrî terbiyenin ilk basamağı mesabesinde olan - bir ilk tahsil yaptırmakta da zaruret vardır; mesele mühimdir ve ferdî olmaktan ziyade sosyal bir meseledir ve bir Devlet işidir; bu zaruret bugün, birçok mütemeddin memleketlerce anlaşıl-mış ve mesele bir Devlet işi telâkki edilerek, ilk tahsil mecburiyetine müteallik kanun hükümleri konmuştur.

Bizde de Anayasa, 87. inci maddesiyle umumî ve meccanî ilk tahsil mecburiyetini kabul etmiştir; fakat mücerret böyle bir mecburiyetin vaz'ı, bu önemli sosyal problemin halledilmesi için kâfi midir?

Memleketimizde ilk tahsil çağında bulunan çocuklara ait çok dikkate şayan bir istatistik, bu suale menfi cevap verilmesi lâzımgeldiğini vazih bir surette göstermektedir; gerçekten bu istatistiğe nazaran, şehirlerimizde okuma çağında olan ve 7 - 16 yaş arasında bulunan 712.025 çocuktan 280.213, köylerimizde ise 3.337.844 çocuktan 2.368.267 - yani % 78 - bütün memlekette de mevcut 3.749.909 çocuktan 2.248.480. - yani % 70,6 - çocuk okumamaktadır. (67).

Bir bütçe meselesi olmakla beraber, bu rakamlar, bilhassa köylerden başlamak suretiyle memleketin her tarafında, ilk tahsil yapmağı sağlayacak mekteplerin kâfi adede çıkarılması, gereken öğretmenlerin yetiştirilmesi, sözü geçen tahsilin yaptırılmasını bihakkin mürakabe ve temin zımında, mahsus bir teşkilât meydana getirilip vazifelendirilmesi zaruretini açık ve kati bir surette anlatmaktadır.

2 — Ahlâkî ve manevî terbiye:

38 — Bazen aile içinde, hususiyle mektep ve tahsil vasıtasıyla ulaşılabilen fikrî terbiye, çocuk suçluluğu mevzuunda daimî bir himaye vasıta ve çaresi olarak telâkki edilebilir mi?

Kabul etmek lâzımdır ki, çocuk okumayı öğrendiği ve bu yol ile bazı bilgiler edinmeğe başladığı andan itibaren kitap karıştırmağa, çeşitli gazete ve mecmualarda, adam öldürme, yaralama gibi cürümlere müteallik yazılarla, sair ahlâkî afsat edici ve kendisini zehirlemekten başka işe yaramıyan yazıları okumağa da başlayabilir; genç suçluların büyük bir ekseriyetinin okuma yazma bilmemesine veya tahsil yapmamış olmasına mukabil, suç işlemek mevzuunda en müstait ve kabiliyetli olanlarını da okuma yazmayı bilen veya tahsil yapmışlar arasından çık-

(67) Orhan Tuna, s.g. makale, Sf. 226.

ması sebeplerinden birini bu noktada aramak lâzımgelir (68).

Şu vaziyete göre mücerret tahsilin, manevî tehlikede bulunan çocukları kurtarabileceğine ve hele sırf ilk tahsil yolu ile çocuklara fazilet tevzi olunabileceğine inanmak çok kere hatalı olabilir; binaenaleyh, fikrî terbiyenin, tahsilin, çocuk suçluluğunda müessir bir rol oynayabilmesi için, ahlâkî ve manevî terbiye ile müterafik bulunması iktiza eder (69).

Çocuklara ahlâkî ve manevî terbiye nerede verilmelidir? İlk vehlede hatıra aile gelebilirse de, onun, ihmal ve lâkaydî göstermesi, bazan, çeşitli sebepler dolayısıyla, imkânsızlık içinde bulunması, nihayet bazan da ciddî ve müessir şekilde vermemesi.. ihtimalleri karşısında, sözü geçen terbiyenin mekteplerde, hususiyle ilk ve orta mekteplerde verilebileceği düşüncesindeyiz.

Bizce küçüklerin ahlâkî ve manevî terbiyeden tecerrüt etmesinin en mühim sebeplerinden biri, fikrî terbiye bakımından çok faydalı olduğunda bir gûna şüphemiz bulunmamakla beraber - mekteplerde, sırf ruhları yükseltmeğe ve seciyeleri berraklaştırmağa yaramıyan, aritmetik, coğrafya, tarih... gibi derslerle meşgul olunmasından ileri gelmektedir. Binaenaleyh, sözü geçen müesseselerde, hususiyle, ilk ve orta mekteplerde, fikrî terbiyeye mesnet olan derslerle birlikte, manevî, ve ahlâkî terbiyeyi yapıp yoğurmağa, ruhları ve seciyeleri yükseltip berraklaştırmağa matuf dersler de yapılmak iktiza eder; bu derslerin esasının ne olması icabedeceği meselesine gelince, bizce bu esas din olmak lâzım gelir.

Taassup ve irticaa alet edilmemek şartıyla, hakikî ve temiz esas ve kaideleriyle öğretilip, daima şerden tevekkiiyi ve fakat hayra teveccühü emreden, meselâ İslâmiyet gibi büyük bir semavî dinin insanı, küçük yaştan başlamak suretiyle, gittikçe kemale erdirmek mevzuunda, ahlâkî yapıp yoğurucu, tasfiye edici büyük rolüne gerçekten inanmış bulunuyoruz.

Bugün Ceza Kanunlarında yer almış ekser cürümlerin dinen de menfur ve günahı davet eden hareketlerden olduğunda şüphe yoktur; imdi, çocuklara, ilk mekteplerden başlamak suretiyle ve, yetiştirilmiş mahsus öğretmenler tarafından anlıyabilecekleri dille dinin daima, başkalarının canına, ırzına, malına.. tecavüzü men, buna mukabil hürmeti

(68) Jules Jolly, s.g. Rapport, Sf. 686.

(69) Jules Jolly, s.g. Rapport, Sf. 686; Sulhi Dönmezer, s.g. Makale, Sf. 124.

telkin eyleyen kaidelerinin - fikrî terbiyeyi hazırlıyan diğer derslerle birlikte - öğretilmesi ve bu yol ile çocuğa ahlâkî ve manevî terbiye verilmesi, öyle zannediyoruz ki, kendilerini bir çok kötü fiil ve hareketleri işlemekten alıkoymağa ve suçluluklarını önleme mevzuunda müessir olmağa değer kıymette tedbirlerden biridir.

Bizi çocuk suçluluğu ile ahlâkî bir manevî terbiye yokluğu arasında bir rabitanın mevcut olduğunu düşünmeğe sevkeden âmil, memleketimizin muhtelif ceza evlerinde hususiyle Ankara Çocuk İslâh evinde kendileriyle temas imkânını bulduğumuz mahkûmlar muvacehesinde edindiğimiz şahsî intibalarımızdır; bu intibalarımız, sözü geçen müesseselerde bulunup da bilhassa 20 ile 30 yaş arasında olan mahkûmlardan çok mühim bir ekseriyetinin, 20 den ufak olanların hemen hepsinin dinî bilgi ve görgüden binnetice ahlâkî ve manevî terbiyeden tamamiyle mahrum oldukları yolundadır.

39 — Manevî ve ahlâkî terbiyeye müteallik ve buraya kadar serdede geldiğimiz mülâhazalar müvacehesinde bazı sualler varid olabilir:

Acaba ahlâkî ve manevî terbiye verebilmenin yegâne yolu din midir?

Hatıra, din yerine meselâ vatanseverlik gibi bir esas, yahut da müstakil ve ilmî bir ahlâk ikamesi keyfiyeti gelebilirse de, ne biri, ne de öteki, dinin küçük yaşlardan başlamak suretiyle insan ahlâkı üzerinde çeşitli bakımlardan oynadığı rolü ve icra ettiği tesiri husule getiremez; evvelâ büyük ve asil duyguların ilham kaynağı olduğundan şüphe etmediğimiz vatan sevgisi, vatan aşkı, insan hayatının gidişini her an ve zamanda sevk ve idare bakımından her zaman kifayet etmiyebilir; saniyen müstakil ve ilmî ahlâk da ancak olgun bir fikrî seviyeye ulaşmış kimseler tarafından anlaşılabilceği veçhile, çocukların hepsine ve heyeti umumiyesine hitap etmekten uzak telâkki olunabilir.

Hülâsa dinî fikir ve kanaatin ortadan kaldırılmasından mütevellit boşluğun nasıl doldurulacağı hususu bilinmedikçe ve din yerine aynı kuvvette ve ahlâkî tasfiye edebilecek başka bir esaslı kanun bulunmadıkça, çocuklara, dinden başka yollardan yürümek suretiyle, manevî ve ahlâkî bir terbiye vermeğe imkân olamayacağını zannediyoruz.

Manevî ve ahlâkî terbiyeye müteallik mülâhazalar müvacehesinde hatıra gelebilecek ikinci bir sual de, mekteplerde dinî tedrisat yapmanın laisizm esasını kabul eden Devletlerin dinî bitaraflik telâkkileriyle kabili telif olup olmayacağıdır.

Meselenin, bu noktada, bir telâkki meselesi olduğuna hükmetmek lâzımgeldiği kanaatindeyiz. Mekteplerde dinî bitarafılık prensibini kabul etmiş olan memleketlerden hususiyle İngiltere ve Birleşik Amerika, devlet mekteplerinde yapılan tedrisatın temel kaidesi olarak dinî ahlâkı koymakta ve bu şekilde hareket ederken bitarafılık prensibini ihlâl etmedikleri kanaatinde bulunmaktadırlar; bugün İngiltere ve Amerika'da dinî bitarafılık rejimi için konulmuş mekteplerde derse, yemeğe, kitabı Mukaddes'in bir bahsi okunup dua edilerek başlanması sebebi, bu kanaatin neticesidir (70).

Laisizm esasını kabul etmiş olan Fransa'da da, mekteplerde dinî tedrisat yapılmasının dinî bitarafılık prensibini ihlâl edemeyeceği müellifler tarafından söylenmektedir (71).

Memleketimizde de, çocuklarımıza dinî terbiye vermek suretiyle, ahlâkî varlıklarını kuvvetlendirmek zarureti duyulmağa başladığı şu son zamanlarda, Büyük Millet Meclisinde, mekteplerde dinî tedrisat yapılması etrafındaki münakaşalar, ve Hükümetçe, bir taraftan, hususî "Din bilgileri dersaneleri", diğer taraftan, bu dersanelere öğretmen yetiştirmek ve eleman hazırlamak maksadiyle "din seminerleri" açılmasına izin verilmesi, Ana Yasamızda laisizm esasına - bazı yabancı memleketlerde olduğu gibi - "Souple" bir mâna verilmeğe doğru gidildiğinin nişaneleri olarak kabul edilebilir; esasen, bir müellife göre, aile ve mektep işbirliği sahasında çocuklarımıza din terbiyesi vermek, Ana Yasamızın lâyiklik dâvasına hiç bir vakit zıt da değildir (72).

3 — Meslekî terbiye:

40 — Fikrî terbiye ile, manevî ve ahlâkî terbiyenin yokluğuna zâmimeten, meslekî terbiye noksanlığı da çocuk suçluluğunun zuhuru sebeplerinden biri addedilmek lâzımgelir (73).

Bir kimseyi, gördüğü hizmete bağlıabilmenin en kuvvetli vasıflarından biri de, ona, yaptığı işi sevdirmekle olur; bu gayeye ise, o kim-

(70) Albert Gigot, Revue Pénit., 1904, Sf. 193.

(71) E. Passez. Paul Guillot, Albert Gigot, Revue Pénit. 1904, Sf. 690-693.

(72) Fahrettin Kerim Gökay, Çocuklarımıza din terbiyesi verilmesi lâisizme aykırı değildir, 30 Ağustos 1947 tarih ve 8219 sayılı Cumhuriyet gazetesi.

(73) Keyfiyet garp memleketlerinde muhtelif tarihlerde yapılmış olan istatistiklerle müeyyet bulunduğu gibi, İstanbul ve Üsküdar Ceza evlerinde yapılan araştırmalar da suçlu küçüklerden % 25 inin işsiz güçsüz, % 47 sinin gazete müvezziliği vesaire gibi muayyen bir ihtisas icabettirmiyen işlerle meşgul bulduklarını göstermiştir; Sulhi Dönmezer, s.g. Makale, Sf. 125.

seye, muayyen bir sanat öğretmekle ulaşılır; şüphe yoktur ki meslekî şuur, ancak meslekî bilgi ile teessüs edebilir.

Çocuklara bu meslekî bilgi ve onun ifadesi olan meslekî şuur ve terbiye nerede verilmelidir? Manevî ve ahlâkî terbiyede olduğu gibi, hatıra, meslekî terbiyenin de ilk mekteplerden başlanmak suretiyle verilmesi gelebilir; fakat ilk mekteplerde, diğer tedrisat ile birlikte, meslekî terbiye vermenin ve tedrisat yapabilmenin, güç olacağı zannındayız (74). Çünkü çok mütenevvi sanatlar öğrenmek arzusunu izhar edebilecek çocukların bu arzularını tatmin ve kendilerine diledikleri sanatı öğretebilmesi, ilk mekteplerde, bir sınıfın çeşitli derslerini uhdesine almış muallim bakımından hemen hemen imkânsız olup; bu itibarla bu mevzuda, mektep saatleri dışında, sevkedilecekleri çeşitli atölyelerde tatbikî mesaiye muvazi olarak patronun idare ve mesuliyeti altında teknik kurlar ihdas ve çocuğu buralara da devam ettirmek akla gelebilirse de, bunun çocuk için yaşı ile mütenasip olmayacak ve belki de zararlar tevhit edebilecek hat bedenî yorgunluklara badî olacağını düşünmek yanlış olmasa gerektir; binaenaleyh bütün mesele, çocuğa meslekî terbiyeyi vermeği ve ihtisasa dayanan bir el sanatı öğretmeyi, onun ilkokulu itmamının akabinde düşünmek lâzımgelir. Çünkü, ilk mektebi bitiren her çocuğun tahsilini orta ve daha ileri derecelere götürmesi temenniye şayan bir keyfiyet olmakla beraber, her zaman ve her çocuk için mümkün değildir.

İşte çocuk suçluluğu ile mücadele mevzuunda, sosyetenin himayeden uzak bulundurmaması lâzımgelen, ilk tahsili ikmal edip de çeşitli sebep ve zaruretler tahtında tahsile devam edemeyecek olan ve kendilerine meslekî terbiye verilmek ve bir el sanatı öğretmek iktiza eden bu çocuklardır. Aksi takdirde bunlar, hayatlarını kazanmak endişesi içinde gazete müvezziliği, işportacılık, garsonluk ilâh... gibi mahsus bir bilgi icabettirmiyen ve fakat, ekseriya, yalan, hile, hudaya sevkedebilecek ifası kolay işlere sülûk ve etraflarında sokağın sayısı hudutsuz ifsat edici heves ve meyillerine, bazan serseriliğe kapılarak suç işleme tehlikeli mıntakasına kolayca girebilirler.

Görülüyor ki, bu durumda olan çocuklara, ihtisasa dayanan bir el sanatı öğretmek mevzuunda Devlete büyük vazifeler terettüp etmektedir. Devlet bu vazifeyi mahsus müesseseler ihdas etmek suretiyle ifa yoluna girmek zaruretindedir.

(74) Aksi kanaat için: Jule Jolly s.g. Rapport, Sf. 688.

Bizde bu tip müesseselere misal olmak üzere muhtelif vilâyetlerindeki sanat okulları verilebilir. Bu müesseseler ilk okul mezunlarını ücretsiz ve yatılı olarak kabul etmekte ve muayyen bir zaman içinde bunlara ihtisasa dayanan bir el sanatı öğretmekte veya kendilerini teknik bilgilerle teçhiz eylemektedir (75). Ancak, yeter adette olmıyan ve itibarla çoğalmasa temenniye şayan bulunan bu nevi müesseseleri, ihdas etmiş olmak, memleketimiz bakımından, meseleyi halledilmesinde bir nazarla bakmağı tazammun etmez; ayrıca ve sözü geçen müesseselerle mütenazır olmak üzere, mahsus teşekküller vücude getirmek bunlara sıkı bir kontrol ve mürakabe altında, ilk tahsili bitirip de ihtisasa dayanan sanatlar öğretmek veya teknisyen olmak istiyen himayeye muhtaç çocukları tarayıp bulmak ve buralara yerleştirmek vazifesi de tahmil olunmak lâzımgelir. (76).

(75) Daha önceleri bu mevzuda, memleketimizin bazı vilâyetlerinde muhtaçlara ve yetimlere iş bulmağı ve hususiyle şehirlerde geçen sanatları öğretmeyi ve böylece memlekete faydalı adam yetiştirmeyi gaye edinmiş bazı müesseseler vardı. Ezcümle Konya vilâyetinde, sermayesi Konya'daki dükkânlardan alınan küçük birer payla vücut bulmuş, "Konya mahalle sandıkları", türlü sebepler dolayısıyla himayeye muhtaç çocukları ele alarak bunları çıraklık, kalfalık, ustalık safhalarından geçirip yetiştirdikten sonra ellerine sermaye vererek kendilerini müstakil bir iş sahibi yapmakta idi; hayırlı hizmetler ifa etmiş olan bu müesseseler sonraları, bazı sebepler dolayısıyla sönmüştür; Hüseyin Sapmazlı, s.g.e., Sf. 191.

(76) Binaenaleyh, mahsus bir teşkilât mevcut olmadıkça, Medenî Kanunumuzun 265. inci maddesinde mesleki terbiye bakımından ana babaya tahmil ettiği mükellefiyet hükmünün nazarı kalmakta bulunduğunu uzun uzun izaha hacet olmasa gerektir.